

Κροίσος και Σόλων

I 29-33

ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Εισαγωγή (I29): Ο Σόλων στην αυλή του Κροίσου.

Κύριο μέρος (I30-32): Συνομιλία Κροίσου-Σόλωνα.

- Επίδειξη θησαυρών Κροίσου – Το ερώτημα του Κροίσου (I30).
- Απάντηση Σόλωνα: Τέλλος ο Αθηναίος (παράδειγμα ευτυχισμένου ανθρώπου [I30]).
- Επαναφορά του ερωτήματος του Κροίσου (I31).
- Απάντηση Σόλωνα: Κλέοβης και Βίτων (παράδειγμα ευτυχισμένων ανθρώπων [I31]).
- Οργή Κροίσου – Ορισμός της αληθινής ευτυχίας από τον Σόλωνα (I32).

Επίλογος (I33): Αποπομπή Σόλωνα.

ΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΗ ΑΠΟΔΟΣΗ

Κάποτε, ενώ ο Κροίσος βρισκόταν στο απόγειο της δύναμής του, επισκέφτηκε τις Σάρδεις, μεταξύ των άλλων σοφών, και ο Αθηναίος Σόλων, αφού ολοκλήρωσε τη νομοθεσία των Αθηναίων. Στο διάστημα που ο Κροίσος τον φιλοξενούσε στο παλάτι, έβαλε υπηρέτες του να του δείξουν όλους τους θησαυρούς του. Έπειτα, όταν έκρινε πως η στιγμή ήταν κατάλληλη, τον ρώτησε ποιον άνθρωπο θεωρούσε πιο ευτυχισμένο απ' όλους, πιστεύοντας πως αυτός είναι ο πρώτος στην ευτυχία. Ο Σόλων όμως του απάντησε πως πιο ευτυχισμένο απ' όλους θεωρούσε τον Τέλλο τον Αθηναίο, ο οποίος έζησε σε πόλη που ευημερούσε, απέκτησε καλά παιδιά και εγγόνια που ζούσαν όλα τους και τέλος είχε έναν ένδοξο θάνατο στο πεδίο της μάχης, πολεμώντας

τους εχθρούς της πατρίδας του, η οποία τον τίμησε μετά θάνατο. Ο Κροίσος ενοχλημένος από την απάντηση του Σόλωνα τον ρώτησε ποιον θεωρεί δεύτερο στην ευτυχία, σίγουρος πως η δεύτερη θέση ήταν δική του. Ο Σόλων όμως έδωσε τη δεύτερη θέση στον Κλέοβη και τον Βίωνα, δύο αδέρφια αθλητές από το Άργος, οι οποίοι στη γιορτή της Ήρας ζεύτηκαν τα ίδια την άμαξα που θα μετέφερε τη μητέρα τους, που ήταν ιέρεια, στον ναό, επειδή τα βόδια αργούσαν. Η μητέρα τους προσευχήθηκε στη θεά να τους χαρίσει ό,τι καλύτερο μπορεί να χαρίσει η τύχη σ' έναν άνθρωπο και τα δύο αδέρφια πέθαναν στον ύπνο τους. Ο Κροίσος θύμωσε πολύ με την απάντηση του Σόλωνα και ζήτησε τη γνώμη του για τη δική του ευτυχία. Ο Σόλων του απάντησε πως, για να του πει αν είναι ευτυχισμένος, θα πρέπει να περιμένει να δει πρώτα το τέλος του, αν είναι καλό. Γιατί ο Θεός είναι φθονερός και η ζωή του ανθρώπου γεμάτη μεταβολές. Αν κάποιος άνθρωπος όμως έχει στη διάρκεια της ζωής του τα περισσότερα και επιπλέον έχει και καλό τέλος, τότε αυτός δικαιούται να χαρακτηριστεί ευτυχισμένος. Ο Κροίσος εξοργίστηκε με την απάντηση του Σόλωνα και τον έδωξε θεωρώντας τον εντελώς ασήμαντο και ανόητο.

Λεξιλογικά σχόλια

τους προσάρτησε (ρ. *προσαρτώ*): τους έκανε τμήμα της επικράτειάς του. **αποδήμησε** (ρ. *αποδημώ*): έφυγε από την πατρίδα του, ξενιτεύτηκε. **να περιηγηθεί** (ρ. *περιηγούμαι*): να ταξιδέψει σ' άλλους τόπους για να τους γνωρίσει. **περιεργάστηκε** (ρ. *περιεργάζομαι*): παρατήρησε, εξέτασε με προσοχή. **με δημόσια δαπάνη**: με έξοδα της πόλης. **ρωμαλέο**: δυνατό. **ζεύγλης**: το καμπύλο μέρος του ζυγού όπου μπαίνει ο τράχηλος καθενός από τα ζευγμένα ζώα. **ζάπλουτοι**: πάρα πολύ πλούσιοι. **καλότεκνος**: αυτός που έχει καλά παιδιά. **καλά στερνά**: καλό τέλος. **αντάρχεια**: η δυνατότητα που έχει κάποιος να παρέχει από μόνος του στον εαυτό του τα αναγκαία για τη ζωή του (αναφέρεται και σε χώρες, κράτη). **έκβαση**: κατάληξη, τέλος. **συνθέμελα**: από τα θεμέλια. **καλοκαρδίσει** (ρ. *καλοκαρδίζω*): χαροποιήσει.

ΠΡΑΓΜΑΤΟΛΟΓΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Αφού λοιπόν είχαν υποδουλωθεί αυτοί (I29): εννοούνται όλοι οι λαοί που κατοικούσαν ανάμεσα στον Άλυ ποταμό και το Αιγαίο, ανάμεσά τους και οι Έλληνες της Μ. Ασίας.

Σάρδεις (I29): πρωτεύουσα του λυδικού κράτους, πλουσιότατη, χτισμένη στις όχθες του ποταμού Πακτωλού, για την άμμο του οποίου οι αρχαίοι έλεγαν ότι περι-

είχε χρυσό, απ' όπου προέρχονταν τα πλούτη του Κροίσου. Γι' αυτό ακόμα και σήμερα η λέξη «Πακτωλός» σημαίνει μεταφορικά «πηγή χρημάτων».

όλοι οι άλλοι σοφοί από την Ελλάδα (I29): πρόκειται για τους επτά σοφούς της αρχαίας Ελλάδας. Σ' αυτούς αναφέρονται σταθερά ο Μιλήσιος Θαλής, ο Πριηνεύς Βίας, ο Μυτιληναίος Πιπτακός και ο Αθηναίος Σόλων, ενώ για τους υπόλοιπους τρεις αναφέρονται διάφορα ονόματα, μεταξύ αυτών ο Λακεδαιμόνιος Χίλων, ο Ρόδιος Κλεόβουλος και ο Κορίνθιος Περίανδρος. Το κύρος των επτά σοφών ήταν πολύ μεγάλο· είχαν μάλιστα την ικανότητα να συμπυκνώνουν τη σοφία τους με τρόπο αποφθεγματικό (*απόφθεγμα*: έγκυρη γνώμη διατυπωμένη με λίγες λέξεις, ρητό, γνωμικό). Σύμφωνα με μια παράδοση, οι επτά σοφοί συναντήθηκαν στην αυλή του Κροίσου (με εξαίρεση τον Θαλή τον Μιλήσιο).

Σόλων (I29): γεννήθηκε γύρω στο 640 π.Χ. και πέθανε το 560 π.Χ. Καταγόταν από παλιά οικογένεια ευγενών· ωστόσο οικονομικά και κοινωνικά ανήκε στη μεσαία τάξη των εμπόρων. Η πολιτική του θέση βρισκόταν επίσης κάπου στη μέση οδό. Το 594 π.Χ. οι Αθηναίοι τον εξέλεξαν επώνυμο άρχοντα και του ανέθεσαν να ρυθμίσει με νόμους την οργάνωση της πολιτείας, ώστε να σταματήσουν οι διενέξεις μεταξύ πλουσίων και φτωχών, έργο που έφερε σε πέρας με σημαντική επιτυχία, μολονότι δεν υπήρξε αρκετά ριζοσπαστικός, φοβούμενος μήπως προκαλέσει μεγάλη αναστάτωση. Κύριος στόχος του νομοθετικού του έργου ήταν να κάνει τους Αθηναίους ενεργούς και υπεύθυνους πολίτες και να δημιουργήσει ένα κράτος που θα σέβεται την ελευθερία και την αξιοπρέπεια του πολίτη. Αφού ολοκλήρωσε τη νομοθεσία του, ο Σόλων όρκισε τους Αθηναίους να τη διατηρήσουν τουλάχιστο για 10 χρόνια και έφυγε από την πόλη. Ταξίδεψε σε διάφορες περιοχές, όπως στην Αίγυπτο, στην Κύπρο και στη Μ. Ασία. Σημαντική επίσης είναι και η ποιητική του δραστηριότητα (καλλιέργησε κυρίως την πολιτική ελεγεία). Χάρη στο νομοθετικό του έργο αλλά και την υπόλοιπη δραστηριότητά του συμπεριλήφθηκε στους επτά σοφούς της αρχαιότητας.

Άμασης (I30): φαραώ της Αιγύπτου (570-526 π.Χ.) με φιλειρηνικές διαθέσεις. Οι Έλληνες τον αποκαλούσαν *φιλέλλην*.

σε μάχη που έγινε των Αθηναίων με τους γείτονές τους στην Ελευσίνα (I30): πιθανόν να πρόκειται για τους Μεγαρείς.

τελούσαν γιορτή οι Αργείοι στη χάρη της Ήρας (I31): η Ήρα ήταν προστάτιδα θεά του Άργους. Ο ναός της, το *Ήραϊον*, που κήκε το 422 π.Χ., βρισκόταν στον δρόμο που συνέδεε το Άργος με τις Μυκήνες.

τη μητέρα τους (I31): ονομαζόταν Κυδίππη και ήταν ιέρεια της Ήρας.

σαράντα πέντε σταδίους (I31): περίπου 8.300 μ.· το *στάδιο* (πληθ. *οι στάδιοι* και *τα*

στάδια) ήταν μονάδα μήκους που ισοδυναμούσε με 184,87 μ. (στάδιο ονομαζόταν και το αγώνισμα του δρόμου, μήκους 1 σταδίου, και ο χώρος, μήκους πάλι 1 σταδίου, μέσα στο *γυμνάσιο* [γυμναστήριο] ή χωριστά από αυτό που προοριζόταν για τους δρομείς).

οι Αργείοι έκαναν τα αγάλματά τους και τ' αφιέρωσαν στους Δελφούς (I31): πρόκειται για τους δύο αρχαϊκούς κούρους, που σήμερα εκτίθενται στο Μουσείο των Δελφών.

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ

➔ Η συνάντηση Κροίσου-Σόλωνα εντάσσεται στην ενότητα που είναι αφιερωμένη στη χώρα των Λυδών (I6-94) και ονομάζεται **λυδικός λόγος** (με τον όρο *λόγος* θυμίζουμε πως εννοούμε τις παρεκβάσεις [εκτεταμένες αφηγήσεις που διακόπτουν την κύρια ιστορική αφήγηση και έχουν περιεχόμενο εθνογραφικό, γεωγραφικό και λαογραφικό]).

Ο Ηρόδοτος παραθέτει *λόγο* για μια χώρα, όταν οι Πέρσες ετοιμάζονται να εισβάλουν σ' αυτήν. Ο λυδικός λόγος όμως αποτελεί εξαίρεση, καθώς παρατίθεται στην αρχή της *Ιστορίας* και όχι πριν από την εισβολή των Περσών. Επίσης αρχίζει με τον Κροίσο, με τον οποίο το λυδικό κράτος βρέθηκε στο απόγειο της δύναμής του, και όχι από την αρχή με τους προδρόμους του. Η αφήγηση γίνεται δηλαδή *in medias res* (όχι από την αρχή αλλά «από τη μέση των πραγμάτων», δηλαδή από κάποιο κρίσιμο σημείο της ιστορίας), ενώ όσα έχουν προηγηθεί δίνονται με *αναδρομικές αφηγήσεις* (αφηγήσεις που διακόπτουν την κανονική χρονική εξέλιξη των γεγονότων και αναφέρονται σε συμβάντα του παρελθόντος): ο αρχηγός του οίκου, ο Γύγης, παίρνει τον θρόνο δολοφονώντας τον βασιλιά, το μαντείο των Δελφών προειδοποιεί πως για τον φόνο θα πληρώσει ο 5ος απόγονός του (δηλαδή ο Κροίσος), τα γεγονότα της βασιλείας του Αλυάτη, πατέρα του Κροίσου. Τόσο το γεγονός πως ο λυδικός λόγος παρατίθεται στην αρχή της *Ιστορίας* όσο και το ότι ξεκινάει με τον Κροίσο οφείλεται στο γεγονός πως ο Ηρόδοτος θεωρεί αίτιο της σύγκρουσης Ελλήνων-βαρβάρων την επεκτατική πολιτική του Κροίσου. Γι' αυτό εξάλλου και ο *λυδικός λόγος* αρχίζει με τον Κροίσο κι έπειτα από αναδρομικές αφηγήσεις κλείνει πάλι με τον Κροίσο, ακολουθώντας την τεχνική του *κύκλου* (ή της *κυκλικής σύνθεσης*).

➔ Μπορεί η συνάντηση Κροίσου-Σόλωνα να εντάσσεται στην ενότητα του *λυδικού λόγου*, η ίδια όμως ανήκει στις **νουβέλες** (το δεύτερο είδος *παρεκβάσεων* που συναντάμε στον Ηρόδοτο, δηλαδή ιστορίες για επώνυμα πρόσωπα με δραματικό συνήθως περιεχόμενο).

Γι' αυτόν το λόγο λοιπόν ... και στις Σάρδεις, στην αυλή του Κροίσου (I30): Η επίσκεψη του Σόλωνα στην αυλή του Κροίσου και η μεταξύ τους συνομιλία δεν μπορεί να έγινε, τουλάχιστον τότε που τον προσδιορίζει χρονικά ο Ηρόδοτος: ο Σόλων ολοκλήρωσε το νομοθετικό του έργο το 594 ή 591 π.Χ., ενώ ο Κροίσος ανέβηκε στον λυδικό θρόνο το 560 π.Χ. ή και αργότερα. Εδώ όμως πρόθεση του ιστορικού δεν ήταν να παρουσιάσει ένα ιστορικό γεγονός, αλλά στηριγμένος στην προφορική παράδοση που υπήρχε για τον διάλογο Κροίσου-Σόλωνα να δείξει την αντιπαράθεση ανάμεσα στον ελληνικό και τον ασιατικό κόσμο.

με εντολή του Κροίσου υπηρέτες του γυρνούσαν τον Σόλωνα σ' όλα τα θησαυροφυλάκιά του και του έδειχναν όλους τους θησαυρούς του (I30): η ενέργεια αυτή του Κροίσου δείχνει την αλαζονεία για τα πλούτη του, τα οποία θεωρούσε πως του εξασφάλιζαν την ευτυχία.

«Ξένε μου Αθηναίε, ... για να τις σπουδάσεις (I30): ο Κροίσος εκφράζει τη μεγάλη του εκτίμηση, ίσως και τον θαυμασμό του προς τον Σόλωνα, για τη σοφία του αλλά και τη μεγάλη εμπειρία που απέκτησε από τα ταξίδια του και τη γνωριμία του με πολλές χώρες. Αυτά βέβαια τα χαρακτηριστικά που του αποδίδει έχουν σημασία για το ερώτημα που αμέσως μετά του θέτει σχετικά με τον πιο ευτυχισμένο άνθρωπο, καθώς η απάντηση ενός τόσο σοφού και με τόσο μεγάλη εμπειρία ανθρώπου έχει μεγάλη αξία και κύρος. Βέβαια, ο Κροίσος θεωρεί δεδομένο πως το «βραβείο» της ευτυχίας τού ανήκει.

Εκείνος λοιπόν έκανε αυτή την ερώτηση με την ιδέα ότι είναι ο πρώτος στην ευτυχία απ' όλους τους ανθρώπους (I30): ο Κροίσος λοιπόν, αφού επέδειξε στον Σόλωνα όλα τα πλούτη του, τον ρώτησε έπειτα ποιον άνθρωπο θεωρούσε πιο ευτυχισμένο απ' όλους, πιστεύοντας πως τα πλούτη του αποτελούσαν απόδειξη της μεγάλης του ευτυχίας και επομένως η πρώτη θέση στην κλίμακα της ευτυχίας ανήκε σ' αυτόν. Αυτός ο κομπασμός του Κροίσου, για τους αρχαίους, αποτελούσε αλαζονική πρόκληση (= ύβρη), που αναπόφευκτα θα οδηγούσε στη νέμεση (= αγανάκτηση) των θεών και στην καταστροφή (τίση = τιμωρία) του υβριστή. Η αλαζονική αυτή συμπεριφορά του Κροίσου μάς προοιδαίνει σιγά σιγά για την καταστροφή που επίκειται.

μακριά από κάθε κολακεία (I30): στα μοναρχικά ή τυραννικά καθεστώτα ανθεί η κολακεία είτε γιατί οι υπήκοοι φοβούνται είτε γιατί επιδιώκουν για προσωπικό όφελος να έχουν την εύνοια του άρχοντα.

ζώντας σε πόλη που ευημερούσε (I30): πρόκειται για τη διαδεδομένη αντίληψη του αρχαίου ελληνικού κόσμου πως η ευημερία του πολίτη βρίσκεται σε άμεση συνάρτηση με την ευημερία της πόλης, αντίληψη που εκφράζεται έντονα και στον Θουκυδίδη, στον *Επιτάφιο* του Περικλή.

με τα μέτρα του τόπου μας (I30): εννοείται πως είχε όλα όσα χρειαζόταν για να καλύπτει άνετα τις ανάγκες τις δικές του και της οικογένειάς του: ούτε υπερβολικά, ώστε να τα σπαταλά, ούτε λίγα, ώστε να στερείται. Τα «μέτρα» αυτά έρχονται σ' αντίθεση με τα «μέτρα» της Ανατολής, που εδώ εκπροσωπεί ο Κροίσος (υπερβολή πλούτου και πολυτέλειας). Έχουμε δηλαδή εδώ την αντιπαράθεση ανάμεσα στο μέτρο (βασική ελληνική αξία) και την ασιατική υπερβολή.

ήρθε να τη σφραγίσει λαμπρότατος θάνατος (I30): πρόκειται για τη γνωστή αντίληψη πως ένας λαμπρός, ένδοξος θάνατος αποτελεί μέρος της ευτυχίας του ανθρώπου. Ο ένδοξος επίσης θάνατος συνδεόταν και με το ιδανικό της υστεροφημίας, της μεταθανάτιας καλής φήμης ενός ανθρώπου.

στον τόπο που έπεσε – με δημόσια δαπάνη (I30): το να ταφούν οι νεκροί μιας μάχης στον τόπο όπου έπεσαν αποτελούσε τιμή (κανονικά η ταφή γινόταν στον Κεραμεικό)· τέτοια τιμή δόθηκε και στους νεκρούς της μάχης του Μαραθώνα. Απόδοση τιμής αποτελούσε και η ταφή κάποιου με έξοδα της πόλης (δημόσια δαπάνη), ως ανταπόδοση για τις υπηρεσίες που της πρόσφερε· κάτι που ισχύει ακόμα και σήμερα.

και με το περιστατικό τους ο θεός έκανε φανερό ότι για τον άνθρωπο είναι καλύτερος ο θάνατος απ' τη ζωή (I31): στη φράση αυτή διακρίνουμε την παραδοσιακή απαισιοδοξία των Ελλήνων, που διατυπώθηκε στην *Ιλιάδα* (Ω 525 κ.εξ.) και βρίσκουμε και στους στ. 1225 κ.εξ. του *Οιδίποδα επί Κολωνῶ* του Σοφοκλή. Ωστόσο οι Έλληνες δεν μετέτρεψαν την απαισιοδοξία τους αυτή σε άρνηση της ζωής· αντίθετα, προσπάθησαν να βρουν παρηγοριά μέσα από την τέχνη ή μέσα από τον ηρωισμό, που τους εξασφάλιζε την υστεροφημία.

έπεσαν να κοιμηθούν μες στο ναό και δε σηκώθηκαν απ' τον ύπνο τους, αλλά μ' αυτό τον τρόπο έφυγαν απ' τη ζωή (I31): η ανταμοιβή των δύο νέων έγκειται: α) στην αντίληψη ότι για τους ανθρώπους ο θάνατος είναι καλύτερος από τη ζωή και β) στο ότι η θεά τούς χάρισε τον πιο γλυκό θάνατο (καθώς είναι «ανώδυνος»), τον θάνατο μέσα στον ύπνο τους.

Ξένε Αθηναίε, τόσο λοιπόν είναι του πεταμού ... ούτε απλούς πολίτες (I32): για δεύτερη φορά ο Κροίσος διαπράττει εδώ ύβρη (η πρώτη φορά αναφέρεται στην επίδειξη του πλούτου προς τον Σόλωνα και στην ισχυρή πεποίθησή του πως αυτός είναι ο πιο ευτυχισμένος απ' όλους τους ανθρώπους) προβάλλοντας την αξίωση να θεωρηθεί ανώτερος από τους «απλούς πολίτες», ξεχνώντας πως κι αυτός είναι άνθρωπος και ισχύουν και γι' αυτόν τα ίδια όρια που ισχύουν για όλους τους ανθρώπους. Επίσης ο πληθυντικός της μεγαλοπρέπει-

ας που χρησιμοποιεί (η δική μας ευτυχία, δε μας έχεις άξιους να παραβγούμε) όταν μιλά για τον εαυτό του αποτελεί ακόμα μια εκδήλωση της αλαζονικής του συμπεριφοράς.

ο θεός είναι όλος φθόνο και χαίρεται να φέρνει τα πάνω κάτω (I32): ο φθόνος των θεών είναι μια από τις βασικές αντιλήψεις του Ηρόδοτου. Η υπερβολή (κόρος) του πλούτου και της δύναμης προκαλεί στον άνθρωπο την *ύβρη* (= την αλαζονική συμπεριφορά), η οποία με τη σειρά της προκαλεί τον φθόνο και τη *νέμεση* (= αγανάκτηση) των θεών, που οδηγεί τον υβριστή σε *άτη* (= τύφλωση του νου) και τελικά στην τιμωρία του (τίση). Ο φθόνος λοιπόν των θεών στον Ηρόδοτο είναι μία βίαιη αντίδρασή τους μπροστά στην υπερβολική ευτυχία των ανθρώπων που πάει να ξεπεράσει τα ανθρώπινα όρια, με σκοπό να επαναφέρουν την ηθική τάξη (είναι συνώνυμο, θα λέγαμε, της *νέμεσης*: θεϊκή οργή και τιμωρία).

όλα τα πάντα του ανθρώπου βρίσκονται στα χέρια της σύμπτωσης (I32): για τον Σόλωνα στη διάρκεια της ζωής του ανθρώπου (ο Σόλων υπολόγιζε το μέσο όρο ζωής του ανθρώπου σε 70 χρόνια [= 6.250 μέρες]) καμιά μέρα δεν φέρει τα ίδια ακριβώς πράγματα με την προηγούμενη. Επομένως ο άνθρωπος είναι εκτεθειμένος στις αλλαγές της τύχης.

Γιατί κι ο πάμπλουτος δεν είναι πιο ευτυχισμένος ... αλλά ευνοούμενο της τύχης (I32): ο Σόλων θεωρεί πως ο πλούτος από μόνος του δεν αποτελεί τεκμήριο ευτυχίας (σ' αντίθεση με τον Κροίσο, ο οποίος πίστευε πως ο πλούτος και η δύναμη της βασιλικής του εξουσίας αρκούσαν για να του δώσει ο Σόλων την πρώτη θέση στην κλίμακα της ανθρώπινης ευτυχίας). Υποστηρίζει μάλιστα πως υπάρχουν πάμπλουτοι που είναι δυστυχισμένοι, κι απ' την άλλη άνθρωποι μέτριας οικονομικής κατάστασης που είναι ευτυχισμένοι. Συγκρίνοντας τις δύο αυτές κατηγορίες ο Σόλων διαπιστώνει πως:

- ο πλούσιος υπερέχει από τον δεύτερο στο ότι έχει μεγαλύτερες δυνατότητες να ικανοποιήσει μια επιθυμία του ή να αντιμετωπίσει μια συμφορά που θα τον βρει.
- ο ευτυχισμένος δεν έχει τις ίδιες δυνατότητες ως προς την ικανοποίηση των επιθυμιών του ή την αντιμετώπιση κάποιας συμφοράς, αλλά η ευτυχία του τα κρατά αυτά μακριά του. Επίσης δεν έχει κάποιο κουσούρι ή αρρώστια, έχει καλά παιδιά κι είναι ομορφάνθρωπος. Αν σ' όλα αυτά προσθέσουμε και το καλό τέλος της ζωής του, τότε αυτός είναι πραγματικά ευτυχισμένος. Πριν να δούμε όμως το τέλος του, δεν μπορούμε να τον αποκαλούμε ευτυχισμένο, αλλά απλώς ευνοούμενο της τύχης. Κι αυτό γιατί, όπως

αναφέρθηκε παραπάνω, η ζωή του ανθρώπου υπόκειται στις αλλαγές της τύχης και η αστάθεια είναι το κύριο χαρακτηριστικό της. Έτσι, μέχρι το τέλος της ζωής του τίποτε δεν αποκλείει τη μεταβολή της μέχρι τώρα ευτυχισμένης ζωής του, την οποία μπορεί να διαδεχτεί η δυστυχία. Από όλα τα παραπάνω γίνεται φανερό πως η αστάθεια της ανθρώπινης ευδαιμονίας οφείλεται στον φθόνο των θεών και στην καθημερινή μεταβολή της τύχης (της οποίας η δράση μπορεί να συμπίπτει, χωρίς όμως να ταυτίζεται, με αυτή των θεών).

Καλά στερνά (I32): ακόμα και σήμερα η φράση αυτή λέγεται ως ευχή: πρβλ. και τη χριστιανική ευχή: *χριστιανὰ τὰ τέλη τῆς ζωῆς ἡμῶν, ἀνώδυνα, ἀνεπαίσχυντα, εἰρηνικά.*

ὅσο κανεῖς εἶναι ἄνθρωπος ... τον χαρακτηρισμό που ζητάς (I32): ο Σόλων κάνοντας έναν αναλογικό συλλογισμό υποστηρίζει πως, όπως καμία χώρα δεν μπορεί να είναι απόλυτα αυτάρκης, αλλά χρειάζεται να ἔρχεται σε συναλλαγή και με άλλες χώρες, προκειμένου να ἔχει όλα τα αγαθά που της χρειάζονται, έτσι κι ο ἄνθρωπος δεν μπορεί να είναι αυτάρκης και να τα ἔχει όλα. Ὅποιος ὅμως ἔχει τα περισσότερα και επιπλέον ἔχει ἕνα καλό τέλος, αυτός αξίζει να χαρακτηριστεί ευτυχισμένος.

Και πρέπει να παρατηρούμε στο καθετί το τέλος του, ποια ἔκβαση θα ἔχει (I32): πρβλ. το ρητό που αποδίδεται στον Σόωνα: *μηδένα πρὸ τοῦ τέλους μακάριζε.*

γιατί ο θεός πολλούς, αφού τους ξεγέλασε με μια δόση ευτυχίας, τους γκρέμισε συνθέμελα (I32): η καταληκτική αυτή φράση του Σόωνα ηχεί ως προειδοποίηση για τον Κροῖσο.

κάθε ἄλλο παρὰ καλοκάρισε τον Κροῖσο ... εἶναι τρισανόητος (I33): ο Κροῖσος για τρίτη φορά διαπράττει ὕβρη διώχνοντας τον Σόωνα και περιφρονώντας τη γνώμη ενός σοφού, τα λόγια του οποίου στον Ηρόδοτο ἔχουν το κύρος θεϊκού χρησμού. Η επίσκεψη του Σόωνα στις Σάρδεις και η συζήτηση για την ανθρώπινη ευτυχία γίνεται όταν ο Κροῖσος βρίσκεται στο απόγειο της δυνάμης του, λίγο πριν αρχίσει η καθοδική του πορεία. Λειτουργεί, λοιπόν, θα λέγαμε, ως προειδοποίηση. Ο Σόλων ἐδῶ ἔχει τον ρόλο του σοφού και μετρημένου συμβούλου, ρόλο που θα δούμε να παίζουν κι ἄλλα πρόσωπα μέσα στην *Ἱστορίην* του Ηροδότου, ἀλλά και του «τραγικού προειδοποιητή». Η αποπομπή του Σόωνα ὅμως και η περιφρόνηση των συμβουλῶν του υποδηλώνει πως εἶναι πια ἀναπόφευκτη ἡ τιμωρία του υβριστῆ Κροῖσου.

Ο ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΟΣ ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΣΥΝΑΝΤΗΣΗΣ ΚΡΟΪΣΟΥ-ΣΟΛΩΝΑ

- ➔ Η συνάντηση Κροΐσου-Σόλωνα και η μεταξύ τους συνομιλία, που κλείνει με την αποπομπή του Σόλωνα και την περιφρόνηση των συμβουλών του, συμβάλλει άμεσα στη διερεύνηση της νοοτροπίας και της ιδεολογίας του Κροΐσου και μας προϊδεάζει για την τιμωρία του για την επερχόμενη πτώση του. Θα πρέπει επίσης να σημειώσουμε πως ο Κροΐσος παρουσιάζει ως πρόσωπο διπλό ενδιαφέρον γιατί είναι ο αίτιος της σύγκρουσης Ελλήνων-βαρβάρων, κατά τον Ηρόδοτο, αλλά και γιατί η δική του τραγική πορεία από το απόγειο της δύναμης στην πτώση προδιαγράφει και την τραγική πορεία καθενός από τους Πέρσες βασιλείς.
- ➔ Με τη συνομιλία Κροΐσου-Σόλωνα προβάλλεται και γίνεται πιο κατανοητή η διαφοροασία και Ευρώπης. Πρόκειται για διαφορετικούς κόσμους: οι διαφορές τους δεν είναι μόνο γεωγραφικές και εθνολογικές, αλλά και οικονομικές, πολιτικές, ηθικές και πολιτιστικές. Αυτές οι διαφορές καθιστούσαν τη σύγκρουση αυτών των δύο κόσμων αναπόφευκτη. Πρόκειται για μια βασική αντίληψη του Ηροδότου, που διαπερνά όλο του το έργο απ' την αρχή ως το τέλος. Εδώ έχουμε μια πρώτη ιδεολογική αντιπαράθεση των δύο αυτών κόσμων. Το ασιατικό πνεύμα της υπερβολής και της αλαζονείας εκπροσωπείται από τον Κροΐσο, ενώ το ελληνικό πνεύμα της λιτότητας, της σύνεσης και του μέτρου εκπροσωπείται από τον Σόλωνα. Έτσι, η συγκεκριμένη νουβέλα συμβάλλει έμμεσα στην ερμηνεία της σύγκρουσης του ελληνικού και του ασιατικού κόσμου και στην κατανόηση της έκβασής της: «Σκόπιμα ίσως ο ιστορικός άνοιξε την αυλαία του έργου του μ' αυτήν τη χωρίς όπλα αναμέτρηση, ως προανάκρουσμα των πολεμικών αγώνων που θ' ακολουθήσουν. Η αντίθεση ανάμεσα στο ελληνικό και το ασιατικό πνεύμα αποτελεί τη ραχοκοκαλιά της ιστορίας του Ηροδότου. Κι αν προς στιγμή η παρεμβολή του διαλόγου μάς δίνει την εντύπωση ότι βρισκόμαστε έξω από το κύριο θέμα [...] η προσεκτικότερη θεώρησή του μας πείθει ότι ανιχνεύουμε βαθύτερα την ουσία ολόκληρου του έργου, αφού βλέπουμε να τονίζεται έντεχνα η ελληνοβαρβαρική αντίθεση και να προσημαίνεται ο λόγος της τελικής συντριβής των Ασιατών: η ύβρη τους».¹

1. Γιάννης Παπαρίζου, «Η Ιστορία του Ηροδότου στο Γυμνάσιο», *Φιλολόγος*, τεύχ. 45.

Κροίσος

Παρουσιάζεται εγωιστής και αλαζονικός. Τα χαρακτηριστικά αυτά πηγάζουν κυρίως από τον υπέρμετρο πλούτο και τη δύναμη του. Θεωρεί τον εαυτό του ανώτερο από τους άλλους ανθρώπους και πιστεύει πως τα πλούτη και η δύναμή του είναι συνώνυμα της ευτυχίας. Λόγω του εγωισμού και της αλαζονείας του οργίζεται και αγανακτεί με όσους δεν συμφωνούν μαζί του. Έτσι τον βλέπουμε να θυμώνει και να εκνευρίζεται με τον Σόλωνα που δεν του έδωσε ούτε καν τη δεύτερη θέση στην κλίμακα της ευτυχίας. Τα δύο αυτά στοιχεία του χαρακτήρα του ερμηνεύουν και την αντιφατική του στάση απέναντι στον Σόλωνα: στην αρχή τον κολακεύει για τη σοφία του, ενώ στο τέλος, όταν ο Σόλων δεν δίνει στο ερώτημά του την απάντηση που ο ίδιος περίμενε, θυμώνει μαζί του και τον διώχνει, θεωρώντας τον ανόητο και περιφρονώντας τις συμβουλές του.

Ουσιαστικά ο Κροίσος εκπροσωπεί εδώ τον ασιατικό κόσμο της υπερβολής, του υπέρμετρου πλούτου και της πολυτέλειας.

Σόλων

Δεν θαμπώνεται από τα πλούτη και τη δύναμη του Κροίσου ούτε προσπαθεί να τον κολακέψει για να κερδίσει ίσως την εύνοιά του. Αντίθετα, με ειλικρίνεια και ευθύτητα εκφράζει άφοβα τη γνώμη του, μολονότι γνωρίζει πως αυτό θα δυσαρεστήσει τον Κροίσο. Η εμπειρία του τον έχει διδάξει πως τα πλούτη και η δύναμη δεν φέρνουν αναγκαστικά την ευτυχία και πως κύριο χαρακτηριστικό της ανθρώπινης ζωής είναι η αστάθεια, οι συνεχείς μεταβολές, η εναλλαγή ευτυχίας-δυστυχίας. Όσο για τους θεούς, συχνά φθονούν την υπερβολική ευτυχία των ανθρώπων. Παρουσιάζεται σοφός, συνετός και μετρημένος, γνήσιος εκπρόσωπος του ελληνικού πνεύματος της λιτότητας, της σύνεσης και του μέτρου.

Ο ΗΡΟΔΟΤΟΣ ΩΣ ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ

➔ Η συνάντηση του Κροίσου με τον Σόλωνα ανήκει στις νουβέλες. Ωστόσο έχει τη θέση της μέσα στην *Ιστορίην* του Ηροδότου, γιατί μας βοηθάει να κατανοήσουμε την αντίθεση ανάμεσα στον ελληνικό και τον ανατολικό πολιτισμό, αντίθεση που, κατά τον Ηρόδοτο, καθιστούσε αναπόφευκτη τη σύγκρουση των δύο αυτών κόσμων, της Ασίας και της Ευρώπης, των οποίων κύριοι εκπρόσωποι ήταν αντίστοιχα οι Πέρσες και οι Έλληνες.

«Αλλά η αντίθεση Ελληνικής και Ανατολικής κουλτούρας διαποτίζει όλο το έργο· πληροφορεί για την ενότητα του εξωτερικού θέματος με τη βαθύτερη ενότητα της

εσωτερικής σημασίας του. Αυτό είναι το κλειδί του ιστορικού Ηροδότου. Οι παρεκβάσεις και οι μύθοι που επιβραδύνουν τη δράση, εκτός από το πραγματικό διαφέρον (που κινούν) και εκτός από την επική αξία που έχουν σαν ευχάριστες παύσεις, έχουν την πρόσθετη αξία ότι απηχούν αυτή τη μυστική μουσική και συμβάλουν διακριτικά, χωρίς έμφαση και επανάληψη, για να εντυπωθεί η αντίθεση εκείνη μέσα στην ψυχή του αναγνώστη. Η συνέντευξη π.χ. του Κροίσου με τον Σόλωνα, του υπερφίαλου ανατολίτη δυνάστη με το συνετό αυτοελεγχόμενο Έλληνα, χτυπάει δυνατά αυτή τη χορδή. Και οι πιο πολλοί από τους Ελληνικούς και Ανατολικούς μύθους έχουν διαλεχτεί σκόπιμα, για να υποδηλώσουν την αντίθεση αυτή που βρίσκει την πιο μεγαλειώδη έκφρασή της και την πιο καλοδοουμένη διατύπωσή της στην τελική σύγκρουση των Περσικών Πολέμων». ²

Ο ΗΡΟΔΟΤΟΣ ΩΣ ΑΦΗΓΗΤΗΣ

- ➔ Η συνομιλία Κροίσου-Σόλωνα ανήκει στις **νουβέλες** (αφηγήσεις φανταστικών ή πραγματοποιήσιμων γεγονότων που λαμβάνουν χώρα στην περιοχή των ανθρώπων, απαλλαγμένες από υπερφυσικά και μαγικά στοιχεία, με δραματικό χαρακτήρα), που παρουσιάζονται μέσα στο έργο του Ηροδότου. Η συγκεκριμένη διήγηση όμως συνδέεται στενά με την ιστορική αφήγηση και βοηθά στην κατανόηση της εξέλιξης της ιστορίας, καθώς παρουσιάζει ανάγλυφα την αντίθεση ανάμεσα στον ελληνικό και τον ανατολικό πολιτισμό, αντίθεση που ερμηνεύει την αναπόφευκτη σύγκρουσή τους. Η διήγηση αυτή έχει εξωτερικά ιστορικό χαρακτήρα (πρωταγωνιστούν σ' αυτήν ιστορικά πρόσωπα), αλλά συγχρόνως έχει ένα ανθρώπινο βάθος διαχρονικό, καθώς είναι ιδιαίτερα αποκαλυπτική για την ανθρωπινή μοίρα.
- ➔ Ο Ηρόδοτος έχει εδώ τον ρόλο του **αφηγητή-παντογνώστη** (γνωρίζει τις αιτίες της αποδημίας του Σόλωνα, τις προθέσεις και τα συναισθήματα του Κροίσου κ.λπ.). Ωστόσο η αφήγησή του έχει έντονα **δραματικό χαρακτήρα**, καθώς συμπλέκεται με τον **διάλογο** και τον **ευθύ λόγο** (την τρίτη φορά η απάντηση του Σόλωνα έχει τη μορφή ενός εκτενούς μονολόγου). Η δραματοποίηση αυτή της αφήγησης δίνει ζωντάνια και αμεσότητα και επιτρέπει να διαγραφεί καλύτερα το ήθος των προσώπων που πρωταγωνιστούν.

2. John B. Bury, *Οι Αρχαίοι Έλληνες ιστορικοί*, εκδ. Παπαδήμα.

- ➔ Οι νουβέλες γενικά διακρίνονται, εκτός από τον δραματικό ανθρωποκεντρικό χαρακτήρα τους, και για το έντονο **παραμυθικό ύφος**. Έτσι και στη συγκεκριμένη νουβέλα της συνάντησης Σόλων-Κροίσου βρίσκουμε χαρακτηριστικά **μοτίβα με λαϊκά – παραμυθικά στοιχεία**, όπως:
- πριν από τον θάνατο δεν μπορούμε να εκφράσουμε γνώμη για κανέναν (πρβλ. σημερινές φράσεις: *α δε φας, μη μακαρίσεις, πίσω έχει η αγλάδα την ουρά κ.ά.*).
 - ο θάνατος μέσα στον ύπνο (έχει διατυπωθεί η άποψη πως πρόκειται για παλιό ευχετικό μοτίβο).
 - η τριπλή επανάληψη που φτάνει σε κορύφωση (τρεις φορές ρωτάει ο Κροίσος και απαντά ο Σόλων· την τρίτη φορά δίνει τον ορισμό της ευτυχίας).

Απαντήσεις στις Ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου

1. Αφού σημειώσετε τα χαρακτηριστικά καθενός από αυτούς που αναφέρει ο Σόλων ως παραδείγματα ευτυχισμένων ανθρώπων και τα χαρακτηριστικά του Κροίσου, να γράψετε πώς αντιλαμβάνεται ο Αθηναίος σοφός την ευτυχία και πώς ο Κροίσος.

Παραδείγματα ευτυχισμένων ανθρώπων κατά τον Σόωνα:

Τέλλος ο Αθηναίος:

- έζησε σε πόλη που ευημερούσε.
- είχε παιδιά εξαιρετα στο σώμα και στην ψυχή.
- απέκτησε εγγόνια που έζησαν όλα τους.
- μέτρια οικονομική κατάσταση (*έζησε μέσα σ' όλα τα καλά: κάλυπτε ικανοποιητικά τις ανάγκες του χωρίς να έχει υπερβολικά αγαθά αλλά ούτε και στερείται*).
- είχε καλό τέλος: βρήκε ένδοξο θάνατο στο πεδίο της μάχης πολεμώντας ηρωικά τους εχθρούς της πόλης του και κερδίζοντας την αναγνώριση και τις τιμές των συμπατριωτών του.

Κλέοβης και Βίτων:

- αρκετά ευκατάστατοι.
- διέθεταν σωματική ρώμη.
- σέβονταν τη μητέρα τους και τους θεούς.

- κέρδισαν την εκτίμηση των συμπατριωτών τους, που τους τίμησαν μετά θάνατο για την ασύγκριτη αρετή τους.
- είχαν την εύνοια των θεών: η θεά Ήρα τούς χάρισε το ωραιότερο τέλος, πέθαναν μέσα στον ύπνο τους.

Κροίσος:

- ασύγκριτα πλούτη.
- μεγάλη δύναμη που πηγάζει από τη βασιλική του εξουσία (πρβλ. *τόσο λοιπόν είναι του πεταμού για σένα η δική μας ευτυχία, ώστε δε μας έχεις άξιους να παραβγούμε ούτε απλούς πολίτες;*).

Από τα παραπάνω γίνεται φανερό πως ο Σόλων αντιλαμβάνεται την ανθρώπινη ευτυχία ως σύνθεση διάφορων στοιχείων, όπως η ζωή σε μια πόλη που ευημερεί, η ομορφιά, η υγεία, η δυνατότητα ικανοποίησης των αναγκών, η δημιουργία σωστής οικογένειας, ο σεβασμός προς τους γονείς, η ευσέβεια προς τους θεούς, η έλλειψη συμφορών, η δημόσια εκτίμηση και αναγνώριση (ακόμα και μετά θάνατο → υστεροφημία), κι όλα αυτά θα πρέπει να έχουν απαραίτητα ως επισφράγισμα ένα καλό τέλος.

Αντίθετα, ο Κροίσος θεωρεί πως η ανθρώπινη ευτυχία συνίσταται στον πλούτο και τη δύναμη της εξουσίας που διαθέτει κάποιος.

2. Από όσα αναφέρει ο Σόλων για τον Κλέοβη και τον Βίθωνα φαίνεται ότι για τους αρχαίους Έλληνες σημασία δεν είχε τόσο η διάρκεια της ζωής όσο το «περιεχόμενο» της, η ποιότητά της και ο τρόπος του θανάτου. Έτσι μπορούμε να αντιληφθούμε την απόφαση του Αχιλλέα να εκδικηθεί τον θάνατο του Πατρόκλου, κι ας πεθάνει, την απόφαση του Σωκράτη να μη δραπετεύσει, και το ρητό «ὄν ἀγαπᾷ θεός, θνήσκει νέος». Να συζητήσετε στην τάξη την αντίληψη αυτή σε σχέση με τις απόψεις των δύο συνομιλητών. Να συσχετίσετε την «ευτυχία» με το σύγχρονο όρο «ποιότητα ζωής».

Ο Αχιλλέας προτίμησε να εκδικηθεί τον θάνατο του Πάτροκλου, παρότι είχε προειδοποιηθεί πως ο θάνατος του Έκτορα θα σήμαινε και το δικό του τέλος, από το να μην πράξει το χρέος του απέναντι στον νεκρό φίλο του και να ζήσει μια ζωή μες την ντροπή.

Ο Σωκράτης από την άλλη, καταδικασμένος άδικα σε θάνατο, προτίμησε να πιει το κώνειο παρά να δραπετεύσει, μένοντας πιστός σε όσα ο ίδιος δίδασκε, την υπακοή στους νόμους και την αγάπη για την πατρίδα. Προτίμησε λοιπόν να πεθάνει παρά να προδώσει τις αρχές του.

Από την άλλη το ρητό *ὄν ἀγαπᾷ θεός, θνήσκει νέος* έχει ίσως την έννοια ότι αυτός που πεθαίνει νέος δεν προλαβαίνει να γνωρίσει πολλές δυσάρεστες μεταβολές

στη ζωή του ούτε μεγάλα βάσανα ούτε τα προβλήματα που παρουσιάζονται με τον ερχομό των γηραιών. Το ρητό αυτό έχει εφαρμογή στην περίπτωση του Κλέοβη και του Βίωνα, των οποίων ο θάνατος στο άνθος της νιότης τους αποτελεί δώρο των θεών προς αυτούς.

Και στις τρεις παραπάνω περιπτώσεις λοιπόν γίνεται φανερό πως για τους αρχαίους Έλληνες δεν έχει σημασία η διάρκεια της ζωής όσο το «περιεχόμενό» της, η ποιότητά της, οι αρχές, οι αξίες, τα ιδανικά με βάση τα οποία ζει κανείς τη ζωή του και ο τρόπος του θανάτου.

Αυτή η άποψη είναι φανερή στα λόγια του Σόλωνα, ο οποίος ως στοιχείο που συνθέτουν την ανθρώπινη ευτυχία αναφέρει το μέτρο, την αγάπη για την πατρίδα και την προσφορά προς αυτήν, την καλή υπόληψη, την υστεροφημία, τη δημιουργία σωστής οικογένειας, την ευσέβεια, το καλό τέλος κ.λπ. Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο τα πλούτη και η δύναμη της εξουσίας δεν είναι απαραίτητα στοιχεία της ανθρώπινης ευδαιμονίας. Σ' αντίθεση με τον Κροίσο, ο οποίος θεωρεί πως αυτά τα δύο στοιχεία είναι όχι μόνο αναγκαία αλλά και επαρκή για να είναι κάποιος ευτυχισμένος, αδιαφορώντας εντελώς για το «περιεχόμενο» της ανθρώπινης ζωής.

Με βάση τα παραπάνω θα μπορούσαμε να πούμε πως η «ευτυχία» έτσι όπως την προσδιόριζαν οι αρχαίοι Έλληνες συμπίπτει σε γενικές γραμμές με τον σύγχρονο όρο «ποιότητα ζωής», καθώς αυτός δηλώνει μια ζωή με υγεία, αξιοπρέπεια, ελευθερία, όπου ο άνθρωπος μπορεί να ικανοποιεί τις υλικές αλλά και πνευματικές και ψυχικές του ανάγκες. Θα πρέπει επίσης να σημειώσουμε πως, όπως και στην αρχαία αντίληψη για την ανθρώπινη ευτυχία, έτσι και η σύγχρονη αντίληψη για την «ποιότητα ζωής» –η σωστή και όχι η παρεξηγημένη λόγω της επίδρασης του καταναλωτικού πνεύματος που κυριαρχεί στην εποχή μας– δεν θεωρεί τον πλούτο των υλικών αγαθών και ανέσεων απαραίτητο ή επαρκές στοιχείο της.

3. α) Αν καθένας από τους δύο συνομιλητές, Σόλωνα και Κροίσο, αντιπροσωπεύει έναν κόσμο, την Ελλάδα/Ευρώπη και την Ασία αντίστοιχα, ποια είναι η διαφορά των δύο κόσμων, όσον αφορά τις αντιλήψεις για την ανθρώπινη ευδαιμονία; β) Με ποια σημεία του προοιμίου του Ηροδότου (ενότητα πρώτη) έχει σχέση το συμπέρασμά σας;

α. Θεωρώντας πως καθένας από τους δύο συνομιλητές αντιπροσωπεύει έναν κόσμο, ο Σόλων την Ελλάδα/Ευρώπη και ο Κροίσος την Ασία, βλέπουμε πως οι δυο αυτοί κόσμοι διαφοροποιούνται ως προς τις αντιλήψεις για την ανθρώπινη ευδαιμονία: στον ασιατικό κόσμο κριτήριο ευδαιμονίας είναι αποκλειστικά τα υλικά αγαθά, ο υπέρμετρος πλούτος, η πολυτέλεια, η δύναμη της εξουσίας, ενώ

στον ελληνικό (ευρωπαϊκό) κόσμο η ανθρώπινη ευτυχία συνίσταται σε στοιχεία που αποτελούν κυρίως αξίες και ιδανικά τα οποία καταξιώνουν την ανθρώπινη ζωή (μέτρο, ευημερούσα πατρίδα, οικογένεια, ευσέβεια, δημόσια εκτίμηση, υστεροφημία) και σ' ένα καλό τέλος, ενώ είναι αντιληπτή η αστάθεια που τη χαρακτηρίζει.

- β. Το παραπάνω συμπέρασμα μπορεί να συσχετιστεί με την τελευταία φράση του 4ου κεφ. (14): *έχουν σχηματίσει τη γνώμη [οι Πέρσες] ότι η Ευρώπη και οι Έλληνες είναι άλλος κόσμος* (διαφοροποίηση ελληνικού/ευρωπαϊκού κόσμου – ασιατικού κόσμου) και τη φράση: *Έχοντας λοιπόν μάθει καλά την απόλυτη αστάθεια της ανθρώπινης ευτυχίας* στην τελευταία πρόταση του 5ου κεφ. (15). Επίσης μπορεί να συσχετιστεί με το 6ο κεφ. που αναφέρεται στην υποδούλωση των ελληνικών πόλεων της Μ. Ασίας από τον Κροίσο (αύξηση της επικράτειάς του → αύξηση της εξουσίας – δύναμής του).

4. Να συγκρίνετε τις αντιλήψεις του Ομήρου για τον άνθρωπο και τους θεούς, την ευτυχία και τη δυστυχία –όπως διατυπώνονται από τον Αχιλλέα στο χωρίο από την *Ιλιάδα* που σας δίνεται («Παράλληλο κείμενο»)– με τις αντιλήψεις του Ηροδότου στην ενότητα που διδαχτήκατε.

Στο χωρίο από την *Ιλιάδα* ο Αχιλλέας διατυπώνει την άποψη πως ο πόνος και οι λύπες είναι κοινή μοίρα για όλους τους ανθρώπους και πως η ευτυχία και η δυστυχία εναλλάσσονται στη διάρκεια της ζωής του ανθρώπου, καθώς ο Δίας δίνει σε κάθε άνθρωπο άλλοτε καλά κι άλλοτε συμφορές (κακά). Υπάρχουν όμως και κάποιοι που ο Δίας τούς δίνει μόνο κακά· αυτοί λοιπόν είναι οι πιο δυστυχισμένοι άνθρωποι.

Οι παραπάνω απόψεις του Αχιλλέα μπορούν να συσχετιστούν με την αντίληψη του Ηροδότου για την αστάθεια της ανθρώπινης ευτυχίας. Μόνο που για τον Αχιλλέα αυτή οφείλεται στην ανθρώπινη μοίρα και τη βούληση του Δία (δίνει άλλοτε καλά κι άλλοτε συμφορές), ενώ στον Ηρόδοτο οφείλεται στον φθόνο των θεών απέναντι σε κάθε υπέρμετρη ευτυχία και δύναμη και στην καθημερινή μεταβολή της τύχης.

5. Το κείμενο της ενότητας αυτής ανήκει στις *νουβέλες*. Αφού μελετήσετε τα δύο σύντομα πληροφοριακά κείμενα που ακολουθούν, να εντοπίσετε τα χαρακτηριστικά του κειμένου που μας επιτρέπουν να το εντάξουμε στο συγκεκριμένο είδος.

Στοιχεία που μας επιτρέπουν να εντάξουμε τη συνάντηση Κροίσου-Σόλωνα στις νουβέλες του ηροδότειου έργου:

- Πρόκειται για μια ιστορία που θα μπορούσε να αποτελεί αυτοτελές λογοτεχνικό κείμενο.

- Μας παρουσιάζει τη νοοτροπία και την ιδεολογία του Κροίσου.
- Διακρίνουμε σ' αυτήν παραμυθικά στοιχεία· π.χ. το μοτίβο του θανάτου μέσα στον ύπνο – το μοτίβο της τριπλής επανάληψης με *δείνωση* (τρεις φορές ρωτά ο Κροίσος και απαντά ο Σόλων· κορύφωση στην τρίτη ερώτηση-απάντηση).
- Οι πρωταγωνιστές είναι επώνυμα, ιστορικά πρόσωπα (Κροίσος-Σόλων), η συνάντησή τους γίνεται μέσα στον ανθρώπινο χώρο και σε πραγματικές συνθήκες και είναι απαλλαγμένη από υπερφυσικά στοιχεία.
- Η ιστορία της συνάντησης Κροίσου-Σόλωνα έχει δραματικό χαρακτήρα (δραματοποιημένη αφήγηση).

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Συμπληρώστε τα κενά των προτάσεων, ώστε να δίνονται με λίγα λόγια τα βασικά σημεία της ενότητας.

Στην ενότητα αυτή παρακολούθησαμε τη συζήτηση του Αθηναίου Σόλωνα με τον Λυδό βασιλιά Κροίσο με θέμα *την ανθρώπινη ευτυχία*.

Οι δύο συνομιλητές είχαν διαφορετικές απόψεις: Για τον Αθηναίο Σόλωνα η ευτυχία βρίσκεται σε *μια καλή ζωή βασισμένη σε κάποιες αξίες και ιδανικά που επισφραγίζεται επιπλέον μ' ένα καλό τέλος*.

Για τον Λυδό βασιλιά Κροίσο η ευτυχία βρίσκεται *στα πλούτη και τη δύναμη της εξουσίας*.

Ο Αθηναίος αντιπροσωπεύει τον κόσμο της *Ελλάδας/Ευρώπης* και ο Λυδός τον κόσμο της *Ασίας*.

Συμπληρωματικές ερωτήσεις*

1. Να συζητήσετε τη θέση του διαλόγου Σόλων-Κροίσου στο έργο του Ηροδότου: τη σχέση της με τον κύριο άξονα του έργου και τον λόγο για τον οποίο προτάσσεται. Να διατυπώσετε το συμπέρασμά σας σε μία πρόταση που θα μπορούσε να αποτελεί τον τίτλο της ενότητας.

* Οι απαντήσεις στις Συμπληρωματικές ερωτήσεις βρίσκονται στο τέλος του βιβλίου.

2. α) Ποιες σύγχρονες επιστήμες μελετούν τα πεδία στα οποία αναφέρεται η συζήτηση Σόλωνα-Κροΐσου; β) Ιεραρχήστε τις έννοιες που διαχέονται στο κείμενο με κριτήρια της δικής μας εποχής.

3. (συσχετισμός με παράλληλο κείμενο) Να γράψετε τα στοιχεία που συνιστούν την ευτυχία για τους ανθρώπους του χρυσού γένους στον Ησίοδο (στο απόσπασμα που ακολουθεί) και να σημειώσετε αυτά που συμπίπτουν με όσα αναφέρει ο Σόλων.

Πρώτα-πρώτα τη χρυσή γενιά των λιγόζων των ανθρώπων έπλασαν οι αθάνατοι που τα Ολύμπι' ανάχτορα κατέχουν. Υπάρξανε αυτοί την εποχή που βασίλευε στα ουράνια ο Κρόνος. Εξούσανε καθώς θεοί, με την ψυχήν απείραχτη και βάσανα δεν είχανε και μόχτο δεν εξέραν' μήτε τα μαύρα γερατειά τους βρίσκανε, μα παλικάρια πάντα στα ποδάρια και στα χέρια τους, χαιρόνταν σε συμπόσια γιορτινά κι απ' τα κακά όλα απέξω' και πέθαιναν σα να 'γερναν σ' ύπνο γλυκό. Γύρω τους όλα τα καλά: η ζωοδότρα η γη αυτοφύτρωτο καρπόν ανάδινε, πολλή και μπόλικη σοδειά' κι' εκείνοι πρόοι κι ειρηνικοί μέσα στα μύρια τα καλά χαιρόνταν τα έργατά τους. [...]

Έργα και Ημέραι,
μτφρ. Παν. Λεκατσάς

4. (συσχετισμός με παράλληλο κείμενο) Να συσχετίσετε τα παρακάτω αποσπάσματα με τις απόψεις που εκφράζει ο Σόλων στην ενότητα που διδαχθήκατε.

*«Πολίτες της πατρίδας μου της Θήβας
κοιτάζτε τον Οιδίποδα,
των αιγιμάτων γνώριζε τη λύση,
μακρόθυμος και παντοδύναμος κυβέρνησε,
τον ζήλεψαν πολλοί· τον φθόνησαν πολλοί·
δίγη δεινή τον πήρε και τον βύθισε.
Ποτέ μη μακαρίζεις τους ανθρώπους,
πριν αντικρίσεις τη στερνή τους μέρα
και πριν το τέρμα της ζωής περάσουν,
χωρίς να τους παιδέψουν βάσανα και πίκρες».*

Σοφοκλής, Οιδίπους Τύραννος, στ. 1524-1530,
μτφρ. Κ.Χ. Μύρης

Ξέρουν πια καλά πως τη ζωή τους την πέρασαν μέσα σε λογιών αλλαγές της τύχης· κι ευτυχία είναι όσοι βρουν το πιο τιμημένο τέλος [...]

Θουκυδίδης, II, 44,
απόσπασμα από τον Επιτάφιο του Περικλή

Κείμενο

(Ενότητα 2η: ΚΡΟΙΣΟΣ ΚΑΙ ΣΟΛΩΝ, Ι 30, 32)

[...] κατόπι, αφού πέρασαν δυο ή τρεις μέρες, με εντολή του Κροίσου υπηρετές του γυρνούσαν τον Σόλωνα σ' όλα τα θησαυροφυλάκιά του και του έδειχναν όλους τους θησαυρούς του, που έδειχναν μεγαλοπρέπεια και πλούτο. Κι αφού αυτός τα είδε όλα και τα περιεργάστηκε, ο Κροίσος, όταν έκρινε ότι η στιγμή ήταν κατάλληλη, του έκανε την εξής ερώτηση: «Ξένε μου Αθηναίε, να, ως κι εμάς έφτασε μεγάλη φήμη για σένα, τόσο για τη σοφία σου όσο και για τις περιηγήσεις σου, που από φιλομάθεια επισκέφτηκες πολλές χώρες, για να τις σπουδάσεις· τώρα λοιπόν με κυρίεψε πόθος να σε ρωτήσω αν κιόλας είδες κάποιον πρώτον στην ευτυχία απ' όλους». Εκείνος λοιπόν έκανε αυτή την ερώτηση με την ιδέα ότι είναι ο πρώτος στην ευτυχία απ' όλους τους ανθρώπους, όμως ο Σόλων, μακριά από κάθε κολακεία, αλλά κοντά στην αλήθεια, λέει: «Ναι, βασιλιά μου, τον Τέλλο τον Αθηναίο». [...] (I30)

(Στη συνέχεια, έπειτα από σχετική ερώτηση πάλι του Κροίσου, ο Σόλων δίνει τη δεύτερη θέση στην κλίμακα της ευτυχίας σε δυο αδέρφια από το Άργος, τον Κλέοβη και τον Βίωνα.)

Λοιπόν ο Σόλων παραχώρησε σ' αυτούς τη δεύτερη θέση στην ευτυχία, κι ο Κροίσος έξω φρενών είπε: «Ξένε Αθηναίε, τόσο λοιπόν είναι του πεταμού για σένα η δική μας ευτυχία, ώστε δε μας έχεις άξιους να παραβγούμε ούτε απλούς πολίτες;». Κι ο άλλος του είπε: «Κροίσε, εμένα που ξέρω καλά ότι ο θεός είναι όλος φθόνο και χαίρεται να φέρνει τα πάνω κάτω, με ρωτάς για την ανθρώπινη ζωή. Γιατί στο μεγάλο διάβα της ζωής του μπορεί κανείς ανεπιθύμητα πολλά να δει και πολλά να πάθει. Γιατί εγώ βάζω όριο της ζωής του ανθρώπου τα εβδομήντα χρόνια· [...] από αυτές τις μέρες, που μας δίνουν τα εβδομήντα χρόνια [...] καμιά τους δε μας φέρνει κάτι παρόμοιο με την προηγούμενή της. Έτσι λοιπόν, Κροίσε, όλα τα πάντα του ανθρώπου βρίσκονται στα χέρια της σύμπτωσης. Τώρα, βλέπω ότι εσύ έχεις μεγάλα πλούτη και είσαι βασιλιάς πολλών ανθρώπων· όμως εκείνο που με ρώτησες είναι πρόωρο να το πω για σένα, πριν μάθω ότι η ζωή σου βρήκε καλό τέλος [...]. (I92)

* Οι απαντήσεις στα Κριτήρια αξιολόγησης βρίσκονται στο τέλος του βιβλίου.

Ερωτήσεις

1. Σε ποια κατηγορία κειμένων που συναντάμε μέσα στο έργο του Ηροδότου συγκαταλέγεται ο διάλογος Κροίσου-Σόλωνα και ποια η σχέση του με την κυρίως ιστορική αφήγηση;
(4 μονάδες)

2. Γιατί ο Σόλων δεν μπορεί ακόμα να αποκαλέσει τον Κροίσο ευτυχισμένο;
(4 μονάδες)

3. α. Πώς διαρθρώνεται ο διάλογος Κροίσου-Σόλωνα; (Να λάβετε υπόψη σας και όσα σημειώνονται στην παρένθεση.)
β. Ποιους τρόπους αφηγηματικής τεχνική εντοπίζετε στα συγκεκριμένα αποσπάσματα;
(3 + 3 = 6 μονάδες)

4. α. Ποιες ιδέες διατυπώνει ο Σόλων για το θείο και την ανθρώπινη ζωή;
β. Να χαρακτηρίσετε τον Κροίσο με βάση τη συμπεριφορά του στα συγκεκριμένα αποσπάσματα.
(3 + 3 = 6 μονάδες)

Η νουβέλα του Άδραστο

I 34-45

ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

- Το όνειρο του Κροίσου (I34).
- Ο Άδραστος στο παλάτι του Κροίσου (I35).
- Ο κάπρος της Μυσίας – Η πρεσβεία των Μυσών (I36).
- Ο Άτης πείθει τον Κροίσο να τον αφήσει να συμμετάσχει στο κυνήγι (I37-40).
- Ο Κροίσος στέλνει τον Άδραστο φρουρό του γιου του (I41-42).
- Ο Άδραστος σκοτώνει τον Άτη (I43).
- Ο σπαραγμός και η αγανάκτηση του Κροίσου (I44).
- Το τέλος του Αδράστου (I45).

ΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΗ ΑΠΟΔΟΣΗ

Μετά τη συνάντησή του με τον Σόλωνα, ο Κροίσος είδε όνειρο που του φανέρωσε πως ο γιος του θα πεθάνει από σιδερένια αιχμή. Από εκείνη τη στιγμή έλαβε όλα τα δυνατά μέτρα για να αποτρέψει το κακό. Εκείνη την εποχή έφτασε στις Σάρδεις και ο Άδραστος, γιος του βασιλιά της Φρυγίας Γορδία, διωγμένος από τον πατέρα του, ζητώντας εξαγνισμό για τον φόνο του αδελφού του, που είχε διαπράξει άθελά του. Ο Κροίσος τον εξάγνισε και τον κράτησε στο παλάτι του. Τον ίδιο καιρό εμφανίστηκε ένας κάπρος στη Μυσία που κατέστρεφε τις καλλιέργειες. Ο Κροίσος υποσχέθηκε στους αντιπροσώπους των Μυσών να τους βοηθήσει να τον σκοτώσουν στέλνοντάς τους ένα επίλεκτο σώμα ανδρών. Ο γιος του όμως Άτης τού ζήτησε να συμμετάσχει κι αυτός στο κυνήγι. Όταν ο Κροίσος τού μίλησε για το όνειρο, εκείνος κατάφερε με λογικά επιχειρήματα να τον πείσει να τον αφήσει να λάβει μέρος. Ωστόσο ο Κροίσος έστειλε μαζί ως φρουρό του γιου του τον Άδραστο. Στο κυνήγι όμως ο Άδραστος άθελά του χτύπησε με το ακόντιό του, αντί για τον κάπρο, τον Άτη και τον σκότωσε, επαληθεύοντας έτσι το όνειρο. Ο Κροίσος παρά την οδύνη του όμως για τον χαμό του γιου του, βλέποντας τον Άδραστο συντετριμμένο να του ζητά να τον σκοτώσει, τον συγχώρεσε, καταλαβαίνοντας πως υπεύθυνος για το κακό που έγινε δεν ήταν ο ξένος, αλλά κάποιος θεός. Ο Άδραστος όμως μην αντέχοντας άλλο την τραγική του μοίρα, όταν έμεινε μόνος, αυτοκτόνησε πάνω στο μνήμα του νεκρού.

Λεξιλογικά σχόλια

βαριόμοιρος: δυστυχισμένος, κακότυχος. **με χέρια μολεμένα:** με χέρια μολυσμένα (από τον φόνο του αδελφού του). **απόκληρος:** αυτός που τον έχει αποκηρύξει η οικογένειά του και έχει στερηθεί το δικαίωμα να έχει μερίδιο στην οικογενειακή κληρονομιά. **κατέλυσε στο παλάτι:** έμεινε στο παλάτι. **κάπρος:** αγριογούρουνο. **ρημάζει:** καταστρέφει. **για να τον χαλάσουμε:** για να τον σκοτώσουμε. **επαίσχυντη πράξη:** πράξη που επιφέρει ντροπή. **πρέπει να σου κάνω την καρδιά:** πρέπει να σου κάνω τη χάρη, να σε ευχαριστήσω.

ΠΡΑΓΜΑΤΟΛΟΓΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

μήνυσε το όνειρο (I34): το μαντικό όνειρο του Κροίσου λειτουργεί όπως περίπου και οι χρησμοί κι έχει επιπλέον ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό τους, την αμφισημία. Οι αρχαίοι θεωρούσαν πως τα όνειρα μπορούσαν να έχουν προφητική σημασία και σ' αυτή την περίπτωση ήταν θεόσταλα.

με χέρια μολεμένα (I35): αυτός που έχυσε αίμα ανθρώπινο, και κυρίως συγγενικό, θεωρούνταν μολυσμένος και δεν του επιτρεπόταν να πλησιάζει σε ιερό ή δημόσιο χώρο. Έπρεπε να του κάνουν «καθαρισμό», ιεροτελεστία που ήταν πολύ γνωστή από την εποχή του Ομήρου. Διεξοδική περιγραφή του καθαρισμού μάς δίνει ο Απολλώνιος ο Ρόδιος (*Αργοναυτικά*, IV, 693 κ.εξ.): ο φονιάς χωρίς να μιλά κάθεται επάνω στον βωμό, μπήγει το σπαθί του στο έδαφος και σκεπάζει το πρόσωπό του με τα χέρια του. Ύστερα προσέρχεται αυτός που θα κάνει τον καθαρισμό, ακούει το κριμα, θυσιάζει ένα γουρουνόπουλο και με το αίμα του και άλλες χοές πλένει τα χέρια του φονιά, ενώ συγχρόνως επικαλείται τον καθάρσιο Δία. Τα *λύματα*, τα βρόμικα δηλαδή νερά, απομακρύνονται και ακολουθούν άλλες προσφορές στις Ερινύες, στον νεκρό και στον μελίχιο Δία.

ήταν Φρύγας την καταγωγή (I35): οι Φρύγες κατοικούσαν στη Φρυγία, περιοχή στη Βλ. Μ. Ασία.

Άνθρωπέ μου, ποιος είσαι (I35): σύμφωνα με τον θεσμό της φιλοξενίας στην αρχαία Ελλάδα, πρώτα πρόσφεραν στον ξένο τις απαιτούμενες περιποιήσεις και μετά ρωτούσαν για την ταυτότητα και την καταγωγή του (πρβλ. αντίστοιχες σκηνές φιλοξενίας στην *Οδύσσεια*). Ωστόσο, αυτό ίσχυε και στην περίπτωση του εξαγνισμού, δηλαδή αυτός που εξαγνίζει τον φονιά ρωτά το όνομά του μόνο αφού έχει ολοκληρωθεί ο εξαγνισμός. Εδώ βέβαια ο Ηρόδοτος μεταφέρει ελληνικές αντιλήψεις σχετικά με τον εξαγνισμό και τη φιλοξενία στο βασίλειο των Λυδών.

του Γορδία, του γιου του Μίδα (I35): ο Μίδα ήταν βασιλιάς της Φρυγίας, φημισμένος για το αμέτρητο χρυσάφι του.

στον Όλυμπο της Μουσίας (I36): το βουνό Όλυμπος ήταν το νοτιοανατολικό όριο ανάμεσα στη Μυσία και τη Βιθυνία. Η Μυσία ήταν περιοχή της ΒΔ. Μ. Ασίας, με βόρεια όρια την Προποντίδα και τον Ελλήσποντο και νότιο τον ποταμό Έρμο.

ένας κάπρος, μεγάλο κακό (I36): στην ελληνική μυθολογία ο κάπρος εμφανίζεται ως το τρομερότερο θηρίο, συχνά ως όργανο της οργής των θεών (πρβλ. τον κάπρο του Ερυμάνθου, τον κάπρο της Καλυδώνας) και συνδέεται συνήθως με κατορθώματα ηρώων (π.χ. Ερυμάνθιος κάπρος – Ηρακλής).

σε πολέμους και σε κνήγια (I37): το κνήγι ήταν από τις κύριες απασχολήσεις των ευγενών· θεωρούσαν ότι ασκούσε το σώμα και συγχρόνως προετοίμαζε τους νέους για τον κίνδυνο του πολέμου.

ERMHNEYTIKA SXOΛIA

Μετά την αποχώρηση του Σόλωνα ... απ' όλους τους ανθρώπους (I34): όπως είδαμε στο I33, ο Κροίσος, οργισμένος με τον Σόλωνα για την απάντηση που του είχε δώσει στο ερώτημά του σχετικά με το ποιον θεωρούσε τον πιο ευτυχισμένο άνθρωπο στον κόσμο, έδιωξε με ανάρμοστο τρόπο τον Σόλωνα από το παλάτι. Ο Ηρόδοτος θεωρεί πως όσα ακολούθησαν, με πρώτο τον θάνατο του γιου του Κροίσου Άτη, ήταν συνέπεια της αλαζονικής στάσης του «υβριστή» Κροίσου, που θεωρούσε τον εαυτό του τον πιο ευτυχισμένο άνθρωπο, της περιφρόνησης των συμβουλών του σοφού Σόλωνα και της ανάρμοστης αποπομπής του. Ο Κροίσος δηλαδή με την ύβρη του προκάλεσε τη νέμεση των θεών, που εδώ είναι συνώνυμη με την *τίση*, τη θεϊκή τιμωρία. Με τη φράση *εγώ εικάζω* δηλώνεται η προσωπική άποψη του Ηροδότου για το γεγονός στο οποίο θα αναφερθεί και το οποίο δεν μπορεί να εξηγηθεί λογικά. Η εξήγηση που δίνει ο ιστορικός στηρίζεται στις αντιλήψεις της εποχής του και ειδικότερα στο ηθικό σχήμα κόρος (υπερβολή) – άτη (τύφλωση του νου) – ύβρη (αλαζονεία) – νέμεση/τίση.

κι ονομάζομαι Άδραστος (I35): το όνομα Άδραστος προέρχεται από το *ἀ* + *διδράσκω* και σημαίνει αυτός που δεν μπορεί να αποδράσει, να ξεφύγει, απ' ό,τι του 'χει γράψει η μοίρα. Ο Ηρόδοτος δέχεται την αντίληψη πως το όνομα ενός προσώπου επηρεάζει τη μοίρα του και την πορεία των γεγονότων (πρβλ. VIII91). Την ίδια αντίληψη συναντάμε και σε νεότερες εποχές: π.χ. ο Μακρου-

γιάννης, αναφερόμενος σ' ένα γενναίο παλικάρι, λέει: «Γιάννη Σπάθη τον έλεγαν, κι όντως διμισκί σπαθί πολυτίμητο ήταν». Πρβλ. επίσης και τη συνήθεια να δίνουν οι άνθρωποι στα παιδιά τους «ευχετικά», όπως λέγονται, ονόματα, π.χ. Πολυχρόνης.

Και τώρα με τι πρόσωπο μπορώ να πηγαίνω ... στο σπίτι – Ποια εντύπωση θα δώσω ... γυναίκα μου (I37): οι αρχαίοι Έλληνες έδιναν μεγάλη σημασία στην κοινή γνώμη.

Ο Ηρόδοτος εδώ μεταφέρει την ελληνική αντίληψη για τη σημασία της κοινής γνώμης στο λυδικό βασίλειο.

γιατί το καλό που σου έκανα ... να μου το ανταποδώσεις (I41): τα λόγια αυτά του Κροίσου αποτελούν τραγική ειρωνεία, καθώς στο τέλος ο Άδραστος, έστω και άθελά του, κάθε άλλο παρά θα ανταποδώσει την ευεργεσία του Κροίσου. Την ίδια τραγική ειρωνεία βρίσκουμε και στη φράση «φρουρός του γιου μου».

γιατί ούτε ταιριάζει ένας ... συνομήλικούς του ευτυχημένους (I42): στην αρχαιότητα πίστευαν πως

το μίasma ήταν μεταδοτικό, γι' αυτό κι ένας μiasμένος ήταν ανεπιθύμητος σε συντροφιά ευτυχισμένων.

βασίσου στο φρουρό του και περίμενε να γυρίσει πίσω γερός (I42): τα λόγια αυτά του Άδραστου αποτελούν τραγική ειρωνεία: ο άνθρωπος που αναλαμβάνει να προστατέψει τον Άτη θα είναι τελικά ο φονιάς του.

και λεγόταν Άδραστος (I43): η επανάληψη του ονόματος του Αδράστου τονίζει την *αδράστεια*, το αναπόδραστο, αναπόφευκτο, της μοίρας.

επικαλούνταν τον Δία (I44): ο Κροίσος επικαλείται τον Δία με την τριπλή του ιδιότητα ως θεού του εξαγνισμού, ως θεού της εστίας (προστάτη του σπιτιού) και ως θεού της φιλίας. Εδώ βέβαια πρόκειται για μεταφορά στοιχείων της ελληνικής θρησκείας στους Λυδούς.

Όμως δεν είσαι εσύ αίτιος ... που μου μελλόταν να πάθω (I45): ο Κροίσος, παρά την οδύνη του για τον χαμό του γιου του, κατανοεί πως ο Άδραστος δεν ήταν παρά το εκτελεστικό όργανο της μοίρας και πως υπεύθυνος για τον θάνατο του γιου του ήταν κάποιος θεός.

μόλις απλώθηκε ησυχία ... πάνω στον τύμβο του νεκρού (I45): η συνείδηση της αναπόφευκτης συμφοράς οδηγεί τελικά τον Άδραστο στην αυτοκτονία, που, καθώς γίνεται χωρίς θεατές (τονίζεται η απόλυτη μοναξιά του μiasμένου, του φονιά), καθίσταται ακόμα πιο σπαρακτική.

Η τραγική ειρωνεία είναι όρος της τραγικής ποίησης και δηλώνει την κατάσταση κατά την οποία κάποιο πρόσωπο (ή πρόσωπα) του έργου αγνοεί πράγματα που γνωρίζουν άλλα πρόσωπα και οι θεατές ή μόνο οι θεατές, με αποτέλεσμα τα λόγια τους να παίρνουν γι' αυτούς που γνωρίζουν την αλήθεια διαφορετικό νόημα.

Κροίσος

Στη συγκεκριμένη ενότητα ο Κροίσος δεν εμφανίζεται αλαζονικός. Ωστόσο, ήδη στην αρχή της νουβέλας ο Ηρόδοτος μας υπενθυμίζει την ύβρη του Λυδού βασιλιά, που είχε επακόλουθο τη θεία νέμεση. Ο Κροίσος παρουσιάζεται ως τραγικός πατέρας που προσπαθεί απεγνωσμένα να σώσει τον γιο του. Κάθε προσπάθειά του θα αποβεί μάταιη· επιπλέον εντείνεται η τραγικότητά του, καθώς είναι αυτός που θα στείλει συνοδό-φρουρό του γιου του τον μελλοντικό φονιά του. Απέναντι στον «μολυσμένο» ξένο που φτάνει στο παλάτι του ως ικέτης φέρεται με μεγαλοψυχία και γενναιοδωρία, αφού όχι μόνο δέχεται να τον εξαγνίσει, αλλά και του προτείνει να μείνει για πάντα στο παλάτι. Το γεγονός πως, μολονότι επιτρέπει τελικά στον γιο του να πάρει μέρος στο κυνήγι του κάπρου, στέλνει τον Άδραστο ως φρουρό του δείχνει την αγωνία και την ανησυχία του για τη ζωή του γιου του. Όταν μαθαίνει για τον θάνατό του, αγανακτεί με τον ξένο, που αντί για φρουρός έγινε φονιάς του. Τελικά όμως κατανοεί πως ο Άδραστος ήταν απλώς το εκτελεστικό όργανο της μοίρας και πως πραγματικά αίτιος ήταν κάποιος θεός. Γι' αυτό και, παρά την οδύνη του για τον χαμό του γιου του, φέρεται με μεγαλοψυχία και βρίσκει τη δύναμη να αθωώσει τον φονιά του γιου του, απ' τον οποίο δεν ζητά να πάρει εκδίκηση.

Άτης

Ο γιος του Κροίσου με τη συμπεριφορά και τα λόγια του δικαιώνει τον χαρακτηρισμό του Ηροδότου «πρώτος, και με μεγάλη διαφορά, απ' τους συνομηλίκους του στα πάντα». Φιλότιμος νέος, ενδιαφέρεται για την τιμή και την υπόληψή του. Φανερή επίσης είναι η λαχτάρα του να συμμετάσχει στο κυνήγι, ασχολία κατεξοχήν ανδρική και τιμητική, που έδινε σε κάποιον την ευκαιρία να διακριθεί. Τελικά, παρερμηνεύοντας το όνειρο, πείθει τον πατέρα του να του επιτρέψει τη συμμετοχή στο κυνήγι του κάπρου, ανοίγοντας έτσι τον δρόμο για την εκπλήρωση του ονείρου. Έτσι, καθίσταται πρόσωπο τραγικό.

Άδραστος

Από την πρώτη στιγμή που εμφανίζεται είναι ένα τραγικό πρόσωπο, αφού ήδη έχει σκοτώσει άθελά του τον αδελφό του, με αποτέλεσμα ο πατέρας του να τον διώξει και να τον αποκληρώσει. Φαίνεται νέος σεμνός και συνετός, όπως δείχνουν τα λόγια του προς τον Κροίσο (I42). Έχει επίσης συναίσθηση του χρέους του προς τον Κροίσο και είναι φανερή η ευγνωμοσύνη του προς αυτόν που του φέρεθηκε τόσο μεγαλόψυχα και γενναιοδωρα. Το ότι ο ίδιος ζητά από τον Κροίσο να τον σκοτώσει, μετά τον φόνο του Άτη, δείχνει τη συντριβή του για το κακό που, έστω κι άθελά του, προκάλεσε, την ντροπή που νιώθει απέναντι στον ευ-

εργέτη του, αλλά και τη συνειδητοποίηση της τραγικής του μοίρας, απ' την οποία μόνη λύτρωση βρίσκει τον θάνατο, όπως φαίνεται και από την απόφασή του να θέσει ο ίδιος τέρμα στη ζωή του.

Ο ΗΡΟΔΟΤΟΣ ΩΣ ΑΦΗΓΗΤΗΣ

- ➔ Η νουβέλα του Αδράστου μάς θυμίζει αρκετά τόσο από άποψη μορφής όσο και από άποψη περιεχομένου **τραγωδία**. Για παράδειγμα, αποτελείται από πρόλογο (το όνειρο του Κροίσου), πέντε επεισόδια (άφιξη του Αδράστου και καθαρισμός του – άφιξη των απεσταλμένων των Μυσών και διάλογος Κροίσου-Άτη – διάλογος Κροίσου-Αδράστου – θάνατος του Άτη – αναγγελία της τραγικής είδησης στον Κροίσο, θρήνος του πατέρα, διάλογος Κροίσου-Αδράστου) και επίλογο (αυτοκτονία του Αδράστου) – το προειδοποιητικό όνειρο (συχνή η παρουσία του στην τραγωδία), το ηθικό σχήμα ύβρη – νέμεση – τίση, το αναπόδραστο της μοίρας, η τραγικότητα των προσώπων, η τραγική ειρωνεία, η κάθαρση (αυτοκτονία Αδράστου) κ.λπ.
- ➔ Στη συγκεκριμένη νουβέλα κυριαρχεί από την αρχή ως το τέλος **το θέμα του θανάτου** (με τη μορφή του φόνου): αρχικά ως απειλή με τη μορφή του ονείρου – έπειτα ως προσπάθεια εξουδετέρωσής του με τον γάμο (Άτης) και τον εξαγνισμό (Αδραστος) – στη συνέχεια μετατοπίζεται σε μη ανθρώπινο στόχο (σ' έναν κάπρο) – τέλος, ως πραγματοποίηση της αρχικής απειλής (φόνος Άτη) και ως αυτοκτονία (αυτοκτονία Αδράστου).
- ➔ Η νέμεση (στη συγκεκριμένη νουβέλα ταυτίζεται με την τίση) αρχίζει να λειτουργεί με την άφιξη του Αδράστου, τη στιγμή μάλιστα που ο Κροίσος ετοιμάζεται να παντρεύσει τον γιο του στην προσπάθειά του να τον σώσει. Ο Ηρόδοτος μας προϊδεάζει για τον τραγικό ρόλο του Αδράστου με το επίθετο «βαριόμοιρος» και με το όνομά του (Αδραστος). Βέβαια, η μορφή που θα πάρει η θεϊκή νέμεση (θάνατος του Άτη) **προοικονομείται** με το προειδοποιητικό όνειρο. Η εμφάνιση του κάπρου αποτελεί το δεύτερο στοιχείο που προωθεί τη νέμεση. Η παρερμηνεία του ονείρου από τον Άτη, με την οποία ο νέος θα καταφέρει να κάμψει τις αντιρρήσεις του πατέρα του, προωθεί ακόμα περισσότερο την εξέλιξη, καθώς ανοίγει τον δρόμο για την τελευταία πράξη του δράματος. Μένει το εκτελεστικό όργανο, που θα βρεθεί στο πρόσωπο του Αδράστου, τον οποίο ο Κροίσος θα στείλει ως φρουρό του γιου του.
- ➔ Στην ιστορία του Αδράστου συναντάμε αρκετά **παραμυθικά στοιχεία**:

- ✓ Θυμίζει τον γνωστό τύπο παραμυθιών όπου κάποιος προσπαθεί να ματαιώσει μια δυσοίωνη προφητεία που του έχει δοθεί (είτε με όνειρο είτε με χρησμό είτε από τις Μοίρες) και τη στιγμή που νομίζει πως τα έχει καταφέρει η μοίρα παραφυλάει και του δίνει το χτύπημα από κει που δεν το περιμένει (π.χ. ο βασιλιάς μάταια καίει όλα τα αδράχτια της χώρας για να μην επαληθευτεί η προφητεία που λέει πως ένα αδράχτι θα τρυπήσει την κόρη του και θα την κοιμίσει για εκατό χρόνια – ο Οιδίποδας προσπαθεί να αποτρέψει την επαλήθευση του χρησμού που προλέγει πως θα σκοτώσει τον πατέρα του και θα παντρευτεί τη μητέρα του, τελικά όμως εν αγνοία του θα διαπράξει και τα δύο).
 - ✓ Το θέμα των ανόμοιων αδελφών: ο γερός και ο σακάτης, ο έξυπνος και ο ανόητος, ο πλούσιος και ο φτωχός.
 - ✓ Οι επιδρομές ενός αγριμιού στα σπαρτά.
- ➔ Ο **διάλογος** του Κροίσου με την πρεσβεία των Μυσών, του Κροίσου με τον γιο του Άτη και του Κροίσου με τον Άδραστο χαρίζει **ζωντάνια, αμεσότητα και δραματικότητα**. Συγχρόνως μέσα από τα λόγια των ηρώων καταδεικνύεται η **τραγικότητά** τους: ο Κροίσος προσπαθεί απελπισμένα να σώσει τον γιο του και στέλνει φρουρό του τον άνθρωπο που θα γίνει φονιάς του – ο Άτης παρερμηνεύοντας το όνειρο θεωρεί πως δεν κινδυνεύει και πείθει τον πατέρα του να του επιτρέψει να λάβει μέρος στο κυνήγι του κάπρου – ο Άδραστος διαβεβαιώνει τον Κροίσο πως θα προστατέψει τον γιο του, ενώ ο ίδιος πρόκειται σε λίγο, άθελά του, να τον σκοτώσει.
- ➔ Στην τελευταία περίοδο της νουβέλας, που θεωρείται μία από τις ωραιότερες της ελληνικής λογοτεχνίας, ο Ηρόδοτος με λιτό τρόπο περικλείει την τραγική μοίρα του Αδράστου (φονιάς του αδελφού του και του γιου του ανθρώπου που τον εξάγνισε) και το τραγικό του τέλος (αυτοκτονία), που έρχεται ως απόρροια της συνειδητοποίησης του αναπόφευκτου της τραγικής του μοίρας: τέλος που, καθώς επέρχεται χωρίς θεατές, καθίσταται ακόμα πιο σπαρακτικό.

ΣΥΣΧΕΤΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΝΟΥΒΕΛΑΣ ΤΟΥ ΑΔΡΑΣΤΟΥ ΜΕ ΤΟΝ ΔΙΑΛΟΓΟ ΣΟΛΩΝΑ-ΚΡΟΙΣΟΥ

Η νουβέλα του Άδραστου συνδέεται με τον διάλογο Σόλωνα-Κροίσου που προηγήθηκε, καθώς **επαληθεύει** με τραγικό τρόπο τις απόψεις του Σόλωνα για τον **φθόνον των θεών** (ξέρω καλά ότι ο θεός είναι όλος φθόνος και χαίρεται να φέρνει τα πάνω

κάτω) και την **αστάθεια της ανθρώπινης ευτυχίας** (στο μεγάλο διάβα της ζωής του μπορεί κανείς ανεπιθύμητα πολλά να δει και πολλά να πάθει – όλα τα πάντα του ανθρώπου βρίσκονται στα χέρια της σύμπτωσης).

Ο Κροίσος με τον υπέρμετρο πλούτο και τη δύναμή του και με την αλαζονεία που αυτά του δημιούργησαν ερέθισε το θείο, προκάλεσε τον φθόνο των θεών και συνακόλουθα τη θεία νέμεση (θεϊκή τιμωρία), που είχε ως αποτέλεσμα τον θάνατο του αγαπημένου του γιου Άτη. Επιπλέον, ενώ θεωρούσε τον εαυτό του τον πιο ευτυχισμένο απ' όλους τους ανθρώπους, βρέθηκε από τη μια στιγμή στην άλλη μες στη βαθιά οδύνη για τον τραγικό θάνατο του αγαπημένου του γιου Άτη. Ο Σόλων τον είχε προειδοποιήσει, όμως αυτός δεν έλαβε υπόψη του ούτε αντιλήφθηκε τις προειδοποιήσεις του.

Απαντήσεις στις Ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου

1. Ποια από τα χαρακτηριστικά της νουβέλας, όπως δίνονται παραπάνω (βλ. σελ. 22 σχολ. βιβλίου), μπορείτε να εντοπίσετε στην αφήγηση για τον Άδραστο;

Χαρακτηριστικά της νουβέλας που εντοπίζονται στην αφήγηση για τον Άδραστο:

- πρόκειται για ιστορία που θα μπορούσε να αποτελεί αυτοτελές λογοτεχνικό κείμενο.
- μοιάζει με παραμύθι.
- αφορά επώνυμα (ιστορικά) πρόσωπα και πραγματοποιείται στον ανθρώπινο χώρο σε πραγματικές συνθήκες, χωρίς τη μεσολάβηση υπερφυσικών δυνάμεων.
- έχει δραματικό χαρακτήρα.

2. Ποιες αντιλήψεις διατυπώνονται σε καθεμιά από τις δυο ιστορίες και πώς παρουσιάζεται σ' αυτές ο Κροίσος;

Στη συνάντηση Σόωνα-Κροίσου διατυπώθηκαν οι αντιλήψεις για:

- τον φθόνο των θεών.
- την αστάθεια των ανθρώπινων πραγμάτων και συνακόλουθα της ανθρώπινης ευτυχίας.

Μέσα από την ιστορία του Αδράστου προβάλλονται κυρίως οι αντιλήψεις:

- για τη θεία νέμεση ως αντίδραση των θεών στην ύβρη (αλαζονεία, υπέρβαση του μέτρου) των ανθρώπων.

- για το αναπόφευκτο της μοίρας· κανείς δεν μπορεί να ξεφύγει από αυτό που του ορίζει η μοίρα του (ο Άδραστος χωρίς να το θέλει σκοτώνει τον αδελφό του κι έπειτα, πάλι άθελά του, τον γιο του ευεργέτη του, ενώ έχει αναλάβει να τον προστατέψει από άλλους – ο Κροίσος κάνει το παν να αποτρέψει τον θάνατο του γιου του· μάταια όμως, αφού αυτός στο τέλος σκοτώνεται και μάλιστα από εκείνον που ο πατέρας του έστειλε για να τον προστατεύει).
- για την αστάθεια των ανθρώπινων πραγμάτων που γίνεται φανερή στην περίπτωση του Κροίσου: εκεί που θεωρούσε τον εαυτό του τον πιο ευτυχισμένο άνθρωπο και καμάρωνε για τα πλούτη και τη δύναμή του, βρέθηκε να θρηνεί για τον πρόωρο και τραγικό χαμό του γιου του.
- για τη σημασία που μπορεί να έχουν τα όνειρα ως μέσο αποκάλυψης της βούλησης των θεών ή προειδοποίησης.

Στη συνάντηση με τον Σόλωνα ο Κροίσος εμφανίζεται αλαζόνας, υπεροπτικός, ματαιόδοξος κι εγωιστής. Αντίθετα, στη νουβέλα του Αδράστου εμφανίζεται ως στοργικός πατέρας που προσπαθεί με κάθε τρόπο να προστατέψει τον γιο του, γενναιόδωρος, φιλόξενος και μεγαλόψυχος απέναντι στον ξένο και φονιά του παιδιού του.

Είναι χαρακτηριστικό επίσης πως στην πρώτη ενότητα ο Κροίσος, τυφλωμένος από την υπεροψία και τον εγωισμό που του προκαλούν τα αμέτρητα πλούτη του και η δύναμη της εξουσίας του, είναι ανίκανος να σκεφτεί με ωριμότητα και σύνεση και να προβληματιστεί σχετικά με τα λόγια του Σόλωνα. Εδώ όμως, χτυπημένος πια από τη μοίρα, βλέποντας ίσως πως τα πλούτη και η δύναμή του δεν στάθηκαν ικανά να αποτρέψουν τον θάνατο του γιου του, μπορεί να σκεφτεί πιο καθαρά και με περισσότερη σύνεση· γι' αυτό και είναι σε θέση να συνειδητοποιήσει πως ο Άδραστος υπήρξε απλώς εκτελεστικό όργανο και να τον συγχωρήσει.

*Συμπληρωματική ερώτηση**

Από την ιστορία του Αδράστου προβάλλει η μοιρολατρική αντίληψη πως κανείς δεν μπορεί να ξεφύγει από τη μοίρα του. Όσον αφορά τον Κροίσο όμως η παραπάνω αντίληψη ισχύει απόλυτα ή μπορούμε να αναγνωρίσουμε και κάποιο μερίδιο ανθρώπινης ευθύνης;

* Η απάντηση στη Συμπληρωματική ερώτηση βρίσκεται στο τέλος του βιβλίου.

Κροίσος και Κύρος I 86-91

ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

- Ο Κροίσος στην πυρά και η σωτηρία του (I86-87).
 - Ο Κροίσος στην πυρά (I86).
 - Η επίκληση στον Σόλωνα (I86).
 - Η αντίδραση του Κύρου στη διήγηση του Κροίσου (I86).
 - Η επέμβαση του Απόλλωνα για σωτηρία του Κροίσου (I87).
- Ο Κύρος ελευθερώνει τον Κροίσο (I88).
- Ο Κροίσος ζητά εξηγήσεις από το μαντείο των Δελφών (I91).
- Η απάντηση της Πυθίας (I91).

Γεγονότα που έχουν προηγηθεί:

- Ο Κροίσος ζητά χρησμό από το μαντείο των Δελφών για το πώς θα αντιμετωπίσει τον κίνδυνο των Περσών. Το μαντείο απαντά πως, αν εκστρατεύσει, θα καταλύσει μεγάλο κράτος και πως θα πρέπει να συμμαχήσει με τους πιο ισχυρούς από τους Έλληνες.
- Ο Κροίσος αποφασίζει να εκστρατεύσει κατά των Περσών και συμμαχεί με τη Σπάρτη, που εκείνη την εποχή υπερείχε από την Αθήνα (ο Ηρόδοτος κάνει εδώ μια μεγάλη παρέκβαση και αφηγείται την ιστορία της Αθήνας και της Σπάρτης).
- Λυδοί και Πέρσες συγκρούονται στην Καππαδοκία. Οι Λυδοί υποχωρούν και οι Πέρσες κυριεύουν τις Σάρδεις.

ΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΗ ΑΠΟΔΟΣΗ

Οι Πέρσες, αφού κυριέψαν τις Σάρδεις, συνέλαβαν τον Κροίσο και με εντολή του Κύρου τον ανέβασαν σ' έναν σωρό με ξύλα, μαζί με δύο εφτάδες παλικάρια των Λυδών, για να καεί. Εκείνη την ώρα ο Κροίσος θυμήθηκε τα λόγια του Σόλωνα και φώναξε τρεις φορές το όνομά του. Όταν ο Κύρος έβαλε τους διερμηνείς του να ρωτήσουν τον Κροίσο ποιος είναι ο Σόλων, εκείνος αρχικά αρνήθηκε να απαντήσει.

Έπειτα όμως από επίμονες πιέσεις τούς διηγήθηκε τη συνάντησή του με τον Σόλωνα και όσα εκείνος του είχε αποκαλύψει για τη μοίρα του ανθρώπινου γένους. Ο Κύρος ακούγοντας αυτά, φοβούμενος μήπως πληρώσει για την πράξη του αυτή και κατανοώντας την αστάθεια των ανθρώπινων πραγμάτων, μετάνιωσε και ζήτησε να κατεβάσουν από τη φωτιά τον Κροίσο. Όμως η φωτιά δεν έσβηνε. Ο Κροίσος καταλαβαίνοντας την αλλαγή της στάσης του Κύρου παρακάλεσε τον Απόλλωνα να τον σώσει. Τότε έπιασε μια ξαφνική ραγδαία βροχή και η φωτιά έσβησε. Στην ερώτηση του Κύρου γιατί εκστράτευσε εναντίον του, ο Κροίσος, μετά τη σωτηρία του, απάντησε πως υπεύθυνος γι' αυτό ήταν ο θεός των Ελλήνων, υπονοώντας τον χρησμό που είχε πάρει από το μαντείο των Δελφών. Έπειτα ο Κύρος έλυσε τα δεσμά του Κροίσου και τον έβαλε να καθίσει δίπλα του, χωρίς να κρύβει τον θαυμασμό του γι' αυτόν. Στη συνέχεια ο Κροίσος τον συμβούλεψε σχετικά με την τύχη των θησαυρών του και ο Κύρος σε αντάλλαγμα υποσχέθηκε να του κάνει όποια χάρη τού ζητήσει. Ο Κροίσος λοιπόν με την άδεια του Κύρου έστειλε απεσταλμένους στο μαντείο των Δελφών ζητώντας εξηγήσεις για τον χρησμό που είχε λάβει. Η απάντηση του μαντείου ήταν πως ο ίδιος ήταν υπεύθυνος, καθώς δεν ερμήνευσε σωστά τον χρησμό, ευθύνη που αποδέχτηκε στο τέλος και ο Κροίσος.

Λεξιλογικά σχόλια

να στοιβάσουν (ρ. *στοιβάζω*): να τοποθετήσουν σε επάλληλες σειρές, να επισωρεύσουν. **τον αθέρα της λείας του**: το εκλεκτότερο μέρος από τα λάφυρά του (ο *αθέρας* στην κυριολεξία είναι το *άγανο*, η βελονωτή δηλαδή απόφυση των σταχυών του σταριού, του κριθαριού κ.λπ.). **σεριάνισε** (ρ. *σεριανίζω*): έκανε βόλτα, περιδιάβηκε. **να του παρασταθεί** (ρ. *παραστέκομαι*): να τον βοηθήσει. **δορυφόρος** (< δόρυ + φέρω): (αυτός που φέρει δόρυ) σωματοφύλακας.

ΠΡΑΓΜΑΤΟΛΟΓΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

κυρίεψαν τις Σάρδεις (186): οι Πέρσες κυρίεψαν τις Σάρδεις το 547/546 π.Χ. Σύμφωνα με τον Ηρόδοτο έγινε το 547 π.Χ. αφού συμπίπτει με το 14ο έτος της βασιλείας του Κροίσου, ο οποίος ανέβηκε στον θρόνο το 561 π.Χ.

βασίλευσε δεκατέσσερα χρόνια – πολιορκήθηκε δεκατέσσερις ημέρες – και δίπλα του δυο εφτάδες παλικάρια των Λυδών (186): τα δεκατέσσερα χρόνια βασιλείας και οι δεκατέσσερις ημέρες πολιορκίας του Κροίσου είναι το διπλάσιο του αριθμού 7. Επίσης μαζί με τον Κροίσο οι Πέρσες θα ανεβάσουν στην πυρά δύο

εφτάδες παλικάρια των Λυδών. Ο αριθμός 7 ήταν ιερός αριθμός. Επίσης η θυσία των δεκατεσσάρων παλικαριών, που συμμερίζονται τον θάνατο του βασιλιά τους, είναι στοιχείο που προέρχεται από τη λατρεία και τη μυθολογία της Ανατολής.

έβαλε να στοιβάσουν ξύλα για μεγάλη πυρά, κι ανέβασε επάνω και τον Κροίσο ... των Λυδών (I86): ο θάνατος «διὰ πυρᾶς» στην Ανατολή θεωρούνταν ιερός. Ο θεός Σάνδων καίγεται για καθαρισμό· με τη θέλησή του καίγεται και ο Σαρδανάπαλος, ο τελευταίος βασιλιάς των Ασσυρίων, ενώ σχετική μ' αυτή την αντίληψη φαίνεται να είναι και η παράδοση για το τέλος του Ηρακλή πάνω στην πυρά. Το έθιμο επίσης της ανθρωποθυσίας σχετίζεται με πανάρχαιες θρησκευτικές αντιλήψεις για τον εξευμενισμό των θεών.

ο θεός των Ελλήνων, που με ξεσήκωσε να εκστρατεύσω (I87): αναφέρεται στον θεό Απόλλωνα και στον χρησμό που είχε λάβει από το μαντείο σχετικά με το πώς θα έπρεπε να αντιμετωπίσει τον ολοένα αυξανόμενο κίνδυνο των Περσών. Ο χρησμός έλεγε πως, αν εκστρατεύσει, θα καταλύσει ένα μεγάλο κράτος (αρχ. *Κροΐσος Άλυ διαβάς μεγάλην ἀρχήν καταλύσει* [αν περάσει τον ποταμό Άλυν = αν εκστρατεύσει· ο Άλυσ ποταμός ήταν το ανατολικό όριο του λυδικού κράτους]). Στον χρησμό βέβαια δεν είναι σαφές αν το *μεγάλο κράτος* που θα καταλυθεί είναι το περσικό ή το λυδικό· ο Κροΐσος θεώρησε πως πρόκειται για το περσικό κράτος.

ο Κροΐσος πλήρωσε για το έγκλημα του προγόνου του – που ήταν δορυφόρος των απογόνων του Ηρακλή (I91): πρόκειται για τον Γύγη, αρχηγό του οίκου του Κροΐσου (δηλαδή του οίκου των Μερμνάδων), που πήρε τον θρόνο αφού δολοφόνησε τον βασιλιά Κανδαύλη, ο οποίος καταγόταν από τον Ηρακλή. Σύμφωνα με χρησμό για τον φόνο αυτό θα πλήρωνε ο πέμπτος απόγονος του Γύγη, που ήταν ο Κροΐσος.

Ο Λοξίας (I91): έτσι ονομαζόταν ο Απόλλωνας (από το επίθ. *λοξός*), γιατί οι χρησμοί που έδινε δεν ήταν σαφείς, αλλά διαφορούμενοι κι αινιγματικοί.

Η δοκιμασία των μαντείων από τον Κροΐσο:

Πριν ζητήσει χρησμό ο Κροΐσος, θέλησε πρώτα να δοκιμάσει την αξιοπιστία των μαντείων. Έστειλε λοιπόν απεσταλμένους στα μαντεία με την εντολή την εκατοστή ημέρα από την αναχώρησή τους από τις Σάρδεις να ρωτήσουν τι ακριβώς έκανε εκείνη τη μέρα ο Κροΐσος. Τη σωστή απάντηση έδωσαν μόνο δύο μαντεία: το μαντείο των Δελφών και το μαντείο του Αμφιάραου.

Η δοκιμασία των μαντείων από τον Κροΐσο αποτελούσε βέβαια ύβρη, αφού οι χρησμοί δίνονταν από τον θεό, οπότε έμμεσα δηλώνει αμφισβήτηση του θεού.

Και την τελευταία φορά ... αυτό το μουλάρι ήταν ο Κύρος (191): ο Κροίσος είχε ρωτήσει το μαντείο πόσο θα παραμείνει στον θρόνο και έλαβε την απάντηση πως θα πρέπει να φοβηθεί, όταν στον περσικό θρόνο ανέβει ένα μουλάρι, εννοώντας τον Κύρο, ο οποίος, όπως το μουλάρι αποτελεί διασταύρωση δυο διαφορετικών ζώων: αλόγου και γαϊδάρου, καταγόταν από γονείς που ανήκαν σε διαφορετικό έθνος: η μητέρα του Μηδία ήταν κόρη του βασιλιά των Μήδων Αστυάγη, οι οποίοι είχαν υποτάξει τους Πέρσες, και ο πατέρας του ήταν Πέρσης. Ο Κροίσος όμως δεν αντιλήφθηκε το νόημα του χρησμού.

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ

σύμφωνα με το χρησμό, κατέλυσε μεγάλο βασίλειο, το δικό του (186): με τη φράση «το δικό του» ο Ηρόδοτος με κάποιον ειρωνικό τόνο ξεκαθαρίζει τι ακριβώς εννοούσε ο χρησμός που δόθηκε στον Κροίσο. Παρερμηνεύοντας τον χρησμό ο Κροίσος ανοίγει ουσιαστικά τον δρόμο για τη δεύτερη φάση της *τίσεως* (θεικής τιμωρίας): ο θάνατος του γιου του Άτη ήταν η πρώτη φάση της τιμωρίας για την *ύβρη* του, η δεύτερη θα είναι εξίσου οδυνηρή (πτώση και κατάλυση του κράτους του).

μπορεί να 'χε στο νου του ... να μην καεί ζωντανός (186): τρεις εκδοχές δίνει ο Ηρόδοτος για τους λόγους που ο Κύρος έδωσε διαταγή να καεί ο Κροίσος ζωντανός:

- α. ήθελε να προσφέρει στους θεούς το εκλεκτότερο μέρος από τα λάφυρά του, δηλαδή τον Λυδό βασιλιά, μαζί με τις δύο εφτάδες παλικάρια των Λυδών,
- β. ήθελε να εκπληρώσει κάποιο τάμα του,
- γ. γνωρίζοντας πως ο Κροίσος ήταν θεοφοβούμενος, ήθελε να διαπιστώσει αν κάποιος θεός θα τον έσωζε.

«Εκείνος που θα του έδινα ... οι βασιλιάδες» (186): ο Κροίσος αντιλαμβάνεται πια τη σημασία των συμβουλών του Σόλωνα και θεωρεί πως αυτές αξίζουν πιο πολύ από τον πλούτο.

δεν ίσχυαν μόνο για τον Κροίσο, αλλά για όλο το ανθρώπινο γένος (186): ο Κροίσος κατανοεί τώρα πια την αξία και την οικουμενικότητα των λόγων του Σόλωνα. Καταλαβαίνει πως ο σοφός Σόλων τού είχε μιλήσει όχι για τον ίδιο, αλλά για όλους τους ανθρώπους, πως όσα του είχε πει ήταν αποκαλυπτικά για τη μοίρα όχι τη δική του, αλλά του ανθρώπινου γένους γενικά.

κι ο ίδιος του, όντας άνθρωπος ... κι αυτούς που έστησαν μαζί του (I86): ο Κύρος επιδεικνύει ξεχωριστή σύνεση. Κατανοεί την αστάθεια των ανθρώπινων πραγμάτων, έχοντας μπροστά του ως παράδειγμα τον Κροίσο, και αντιλαμβάνεται πως θα μπορούσε κάποια στιγμή να βρεθεί και ο ίδιος στη θέση του Λυδού βασιλιά. Επιπλέον φοβάται πως και ο ίδιος μπορεί να τιμωρηθεί κάποτε για την ενέργειά του να κάψει ζωντανό τον Κροίσο. Γι' αυτό λοιπόν μετανιώνει και ζητά να κατεβάσουν τον Κροίσο και τους νέους που ήταν μαζί του από τη φωτιά.

αν κάποιο από τα δώρα που του έκανε του εύφρανε την καρδιά (I87): η αρχή της ανταπόδοσης χαρακτηριζε στην αρχαιότητα τη σχέση ανθρώπου-θεού. Οι άνθρωποι θεωρούν πως αφιερώνοντας δώρα στον θεό τον υποχρεώνουν να κάνει αντίχαρη, ικανοποιώντας τα αιτήματά τους. Την αντίληψη αυτή βλέπουμε και στην *Ιλιάδα* (στην προσευχή του Χρύση προς τον Απόλλωνα, Α39-41) και στην *Οδύσσεια* (στην αγόρευση της Αθηνάς, α 61). Η αντίληψη αυτή διατηρείται έως τις μέρες μας και εκφράζεται με τα διάφορα τάματα.

κι έβαλε φωνή μεγάλη καλώντας τον Απόλλωνα ... κι έβρεχε ραγδαιότατη βροχή, κι η φωτιά έσβησε εντελώς (I87): είναι από τις λίγες φορές στον Ηρόδοτο που θεός παρεμβαίνει άμεσα, εδώ για να σώσει τον ευνοούμενό του. Συνήθως οι θεοί κάνουν αισθητή την παρουσία τους ή παρεμβαίνουν έμμεσα μέσα από χρησμούς. Φανερή εδώ η ευσέβεια του Ηροδότου.

κι αίτιος γι' αυτά είναι ο θεός των Ελλήνων (I87): ο Κροίσος δεν έχει αντιληφθεί ακόμα το λάθος του σχετικά με την ερμηνεία του χρησμού που του έδωσε το μαντείο των Δελφών. Έτσι θεωρεί υπεύθυνο τον θεό Απόλλωνα, που μόλις πριν από λίγο τον έσωσε, καθώς με τον χρησμό που του έδωσε τον ώθησε στην εκστρατεία εναντίον του Κύρου.

«Βασιλιά μου, επιτρέπεις...» (I88): φανερή είναι εδώ η μεταστροφή του Κροίσου, που σε καμιά περίπτωση δεν θυμίζει τον αλαζόνα Λυδό βασιλιά που είχε διώξει από το παλάτι με ανάρμοστο τρόπο τον Σόλωνα. Η φράση αυτή είναι επίσης τυπική για τα πρόσωπα που έχουν τον ρόλο του «σοφού συμβούλου» στο έργο του Ηροδότου. Ο Κροίσος λοιπόν εδώ, όπως φαίνεται, έχοντας κατανοήσει την αστάθεια της ανθρώπινης ευτυχίας, έχοντας χάσει τα πλούτη και την εξουσία του, που θεωρούσε τόσο σημαντικά, κι έχοντας ενστερνιστεί τις αξίες του μέτρου και της σύνεσης, αναλαμβάνει τον ρόλο του «σοφού συμβούλου» για τον Κροίσο.

Γιατί κανένας δεν είναι τόσο ανόητος, που, αντί την ειρήνη, να προτιμά τον πόλεμο ... οι πατέρες τα παιδιά τους (I87): η επιγραμματικότερη και παραστατικότερη

έκφραση της φιλειρηνικής στάσης του Ηροδότου και της αποστροφής του για τον πόλεμο. Σύμφωνα μ' αυτή στον πόλεμο διαταράσσεται η φυσική σειρά που θέλει οι γονείς, ως πιο ηλικιωμένοι, να πεθαίνουν πρώτα από τα παιδιά τους, με αποτέλεσμα να ισχύει το αντίστροφο, οι γονείς να θάβουν τα παιδιά τους που σκοτώνονται, γεγονός που αποκαλύπτει τον παραλογισμό του πολέμου.

«Το πεπρωμένο είναι αδύνατο να το αποφύγει και θεός» (I91): κανείς δεν μπορεί να ξεφύγει από το πεπρωμένο, από αυτό που ορίζει η μοίρα, ούτε και ο θεός. Το πεπρωμένο είναι πάνω και από τους θεούς, λοιπόν, με την έννοια πως αυτοί δεν μπορούν να επέμβουν, ώστε να το αποτρέψουν για χάρη κάποιου ευνοούμενού τους. Ο Απόλλωνας, συγκεκριμένα, στην περίπτωση του Κροίσου κατάφερε μόνο να αναβάλει για κάποιο διάστημα την πτώση του Λυδού βασιλιά, όχι όμως και να την αποτρέψει. Την ίδια αντίληψη βρίσκουμε και στον Όμηρο, όπου ο Δίας, για παράδειγμα, δεν μπορεί να αποτρέψει τον θάνατο του γιου του Σαρπηδόνα.

Έπρεπε όμως αυτός, αν ήταν να βγάλει σωστή κρίση – παραδέχτηκε πως το σφάλμα ήταν δικό του κι όχι του θεού (I91): παρά την κυριαρχία της μοίρας και την επένεργεια του θείου στα ανθρώπινα πράγματα, μερίδιο ευθύνης έχει και ο άνθρωπος. Έτσι κι εδώ ο Απόλλωνας έδωσε χρησμό στον Κροίσο, χωρίς όμως να του δώσει συγκεκριμένη και σαφή απάντηση· αντίθετα, ο χρησμός είχε αινιγματική μορφή. Ήταν ευθύνη του Κροίσου να ερμηνεύσει τον χρησμό σωστά ή λανθασμένα.

ΗΘΟΓΡΑΦΗΣΗ ΠΡΟΣΩΠΩΝ

Κροίσος

Στην ενότητα αυτή ο Λυδός βασιλιάς δεν θυμίζει σε τίποτε τον αλαζόνα και εγωιστή Κροίσο των προηγούμενων κεφαλαίων. Είναι ένα τραγικό πρόσωπο, που από το μεγαλείο έφτασε εξαιτίας της ύβρης του στην καταστροφή. Είναι φανερό πως έχει πια κατανοήσει τη σημασία και την αξία των λόγων του Σόλωνα, σε σημείο που να γίνεται ο ίδιος φορέας τους και κατ' επέκταση κληρονόμος του ελληνικού πνεύματος που εκπροσωπεί ο Σόλων. Αυτό έχει ως συνέπεια να αλλάξει και η γνώμη του για τον Σόλωνα (*ασήμαντος και τρισανόητος*) και να εκτιμήσει το πνεύμα του σοφού αυτού άνδρα, για τον οποίο λέει χαρακτηριστικά πως θα του έδινε «πολύ μεγάλη αμοιβή, για να τον έχουν συνομιλητή όλοι οι βασιλιάδες». Χαρακτηριστική επίσης είναι η ήρεμη (αποτέλεσμα μάλλον της κατα-

νόησης των λόγων του Σόλωνα, της ανθρώπινης μοίρας και του δικού του σφάλματος) και περήφανη στάση του (αρνείται αρχικά να απαντήσει στις ερωτήσεις των διερμηνέων του Κύρου) απέναντι στον θάνατο και τους εχθρούς του, αλλά και η ευσεβεία του, η οποία φαίνεται σε διάφορα σημεία του έργου (*κάποιος θεός ενέπνευσε στον Σόλωνα, κάποιου θεού θέλημα ήταν αυτά*), με αποκορύφωμα την προσευχή του προς τον Απόλλωνα και τη σωτήρια επέμβαση του θεού. Ωστόσο δείχνει κάποια αχαριστία απέναντι στον θεό, παρόλο που τον έσωσε από τη φωτιά, καθώς εξακολουθεί να τον θεωρεί υπεύθυνο με τον χρησμό που του έδωσε για τη σύγκρουσή του με τον Κύρο, αφού δεν έχει καταλάβει ακόμα το λάθος του σχετικά με την ερμηνεία του χρησμού. Στο τέλος όμως, έπειτα από την απάντηση του μαντείου, θα αναγνωρίσει και θα παραδεχτεί την ευθύνη του για τη λανθασμένη ερμηνεία.

Κύρος

Στην ενότητα αυτή ο Κύρος παρουσιάζεται ιδιαίτερα συνετός και μετρημένος. Συνειδητοποιεί με τα λόγια του Κροίσου την κοινή μοίρα των ανθρώπων και την αστάθεια των ανθρώπινων πραγμάτων και κατανοεί πως και ο ίδιος θα μπορούσε κάποτε να βρεθεί στη θέση του Κροίσου. Δεν τυφλώνεται από τη δύναμή του και από τη θέση υπεροχής στην οποία βρίσκεται, μετανιώνει και αποφασίζει να σώσει τον αντίπαλό του, στον οποίο φέρεται με μεγαλοψυχία. Θα μπορούσαμε να πούμε πως εδώ ο Κροίσος έχει τον ρόλο του Σόλωνα και ο Κύρος τον ρόλο του Κροίσου, με τη διαφορά όμως πως ο Κύρος κατανοεί τη σημασία των λόγων του Κροίσου και δεν φτάνει στην ύβρη¹, σ' αντίθεση με τον Λυδό βασιλιά, ο οποίος περιφρόνησε τη συμβουλή του Σόλωνα. Επίσης είναι φανερός ο θαυμασμός του Κύρου για τον Κροίσο, τον οποίο θεωρεί άνθρωπο ενάρετο (όπως φαίνεται από τον τρόπο που αντιμετωπίζει τη συντριβή του και τον επικείμενο θάνατό του) και ευσεβή (όπως φαίνεται από την προσευχή του προς τον Απόλλωνα και τη σωτηρία από τον θεό).

Ο ΗΡΟΔΟΤΟΣ ΩΣ ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ

➔ Η περίπτωση του Κροίσου με την καμπύλη που διαγράφει, άνοδος στον θρόνο → αύξηση του κράτους και αποκορύφωμα της δύναμής του (μεγαλείο) → ύβρη → καταστροφή, και με την πρόταξή της στην αρχή της *Ιστορίας* του Ηροδότου προοιωνίζεται τη μοίρα των Περσών βασιλιάδων, του Κύρου, του Καμβύση, του Δαρείου και του Ξέρξη. Όλοι τους θα διαγράψουν μια καμπύλη ανάλογη μ' αυτή του Κροί-

1. Αργότερα όμως και ο ίδιος θα κυριευτεί από αλαζονεία και θα φτάσει στην ύβρη.

σου και θα πρωταγωνιστήσουν σε μια τραγωδία: πιο τραγικός απ' όλους θα είναι ο Ξέρξης, τον οποίο οι «φθονεροί θεοί» θα οδηγήσουν στην εκστρατεία κατά της Ελλάδας και στην καταστροφή.¹ Αυτές οι τέσσερις καμπύλες των Περσών βασιλιάδων εξασφαλίζουν την ενότητα του έργου, καθώς προβάλλουν μια βασική αντίληψη που είναι διάχυτη σ' όλο το έργο του Ηροδότου και στην οποία υποτάσσονται όλα όσα διηγείται ο ιστορικός: η αντίληψη αυτή αφορά την κοινή μοίρα και κατάσταση των ανθρώπων, με κύρια χαρακτηριστικά της την αστάθεια της ανθρώπινης ευτυχίας, κυρίως λόγω της ύβρης, και την κυκλική πορεία και εξέλιξη της ιστορίας και της ανθρώπινης μοίρας.

(*Σημείωση*: Θυμίζουμε εδώ πως ένα άλλο στοιχείο που εξασφαλίζει την ενότητα του έργου είναι η αντίθεση ανάμεσα στον ελληνικό και τον ανατολικό πολιτισμό, αντίθεση που καθιστά αναπόφευκτη τη σύγκρουση Ελλήνων-Περσών.)

- ➔ Και στη συγκεκριμένη ενότητα βρίσκουμε την αντίληψη για την παρέμβαση του θεϊκού στοιχείου στη ζωή των ανθρώπων, και κατ' επέκταση στην ανθρώπινη ιστορία, με τη θαυματουργή επέμβαση του Απόλλωνα, με την οποία σώζεται από τον θάνατο ο Κροίσος. Είναι βέβαια από τις λίγες φορές μέσα στο έργο του Ηροδότου που ο θεός παρεμβαίνει άμεσα για να σώσει κάποιον ευνοούμενό του. Τις περισσότερες φορές οι θεϊκές παρεμβάσεις είναι έμμεσες και διακριτικές, συνήθως μέσα από χρησμούς και όνειρα.
- ➔ Στη συγκεκριμένη ενότητα κλείνει η ιστορία του Κροίσου, του Λυδού βασιλιά, που, κατά τον Ηρόδοτο, υπήρξε ο πρωταίτιος της σύγκρουσης Ελλήνων-βαρβάρων και του οποίου η ιστορία λειτουργεί παραδειγματικά για την ιστορία των Περσών βασιλέων, και έρχεται στο προσκήνιο ο πρώτος από τους Πέρσες βασι-

Το κύριο θέμα του προδότειου έργου είναι οι ελληνοβαρβαρικοί πόλεμοι [...]. Οι πολιτικές και οι πολεμικές αιτίες (που δεν τις αγνοεί ο Ηρόδοτος ούτε κι αποσιωπά) είναι αυτές που κρατούν μακριά τον Πέρση από τον Έλληνα. Όμως κάτω από τον διαφορετικό αριθμητή των δύο κλασμάτων ο Ηρόδοτος [...] ανακαλύπτει έναν κοινό παρονομαστή, τον άνθρωπο δηλαδή και τη μοίρα του: αυτό είναι το δεύτερο επίπεδο της ιστορίας του, όπου όλοι οι άνθρωποι (Πέρσες Έλληνες, Σκύθες, Αιγύπτιοι κτλ.) είναι δεμένοι στον ίδιο χορό, στον κύκλο των *ανθρωπίων πρηγμάτων* [...] ο νόμος της συγγραφής του Ηροδότου είναι η κοινότητα της ανθρώπινης μοίρας.

Δ. Ν. Μαρωνίτης

1. Ο Δ. Ν. Μαρωνίτης θεωρεί πως οι τέσσερις καμπύλες των Περσών βασιλιάδων σχηματίζουν μια μεγαλύτερη καμπύλη που διαγράφει την πορεία του περσικού κράτους: στο σημείο της γένεσης βρίσκεται ο Κύρος, ο ιδρυτής του περσικού κράτους, το ανοδικό τόξο καλύπτει ο Καμβύσης, το ανώτατο σημείο ο Δαρείος, ενώ με τον Ξέρξη αρχίζει η καταστροφή.

λείς, των οποίων η βασιλεία αποτελεί τον κορμό του έργου του ιστορικού. Γίνεται φανερό εδώ η **προσωποκεντρική οργάνωση** της *Ίστορίας*, που στηρίζεται στην αντίληψη του Ηροδότου για την ιστορία ως ανθρώπινες πράξεις-ενέργειες συγκεκριμένων επώνυμων προσώπων με προσωπική μοίρα.

Ο ΗΡΟΔΟΤΟΣ ΩΣ ΑΦΗΓΗΤΗΣ

- ➔ Και στην υποενοότητα αυτή έχουμε την **προσωποκεντρική αφήγηση** (με κεντρικό πρόσωπο τον Κροίσο), ενώ ο Ηρόδοτος αφηγείται τα γεγονότα από την οπτική γωνία του παντογνώστη αφηγητή, καθώς φαίνεται να γνωρίζει τις σκέψεις και τα συναισθήματα των ηρώων.
- ➔ Ο Ηρόδοτος δίνει ποικιλία, ζωντάνια και δραματικότητα στην αφήγησή του με την παρεμβολή του **ευθύ λόγου** (η απάντηση του Απόλλωνα μέσω της Πυθίας στον Κροίσο) και του **διαλόγου** (σύντομος διάλογος Κύρου-Κροίσου στο Ι87 και 88).
- ➔ Γεμάτη **δραματική ένταση** είναι η σκηνή του Κροίσου πάνω στην πυρά και της σωτηρίας του, με την επίκληση του Σόλωνα, τη μεταστροφή της στάσης του Κύρου απέναντι στον Κροίσο, την άκαρπη προσπάθεια για κατάσβεση της φωτιάς, την τραγική έκκληση του Κροίσου προς τον θεό Απόλλωνα για σωτηρία και τέλος τη θαυμαστή και σωτήρια επέμβαση του θεού.
- ➔ Στην ενότητα αυτή συναντάμε αρκετά **παραμυθικά στοιχεία**: ο θάνατος πάνω στην πυρά, η τριπλή εκφώνηση του ονόματος του Σόλωνα, η σωτηρία από τη φωτιά με την πρόκληση βροχής, ενώ **τυπικό μοτίβο** αποτελεί η προσευχή του Κροίσου προς τον Απόλλωνα με την υπενθύμιση των προσφορών προς τον θεό.
- ➔ Στο Ι86 είναι ευδιάκριτος ο **ειρωνικός τόνος** του ιστορικού για τον Κροίσο, αναφερόμενος στο πραγματικό νόημα του χρησμού, τον οποίο ο Λυδός βασιλιάς ερμήνευσε λανθασμένα.
- ➔ Με τη φράση του Ι91 «Σ' ό,τι λοιπόν αφορά στη βασιλεία του Κροίσου και την πρώτη υποδούλωση της Ιωνίας έτσι έγιναν τα πράγματα κλείνει ο «λυδικός λόγος» έτσι όπως άρχισε: με τον Κροίσο και την υποδούλωση των ιωνικών πόλεων. Έχουμε εδώ λοιπόν την τεχνική του **κύκλου** (ή **κυκλικής σύνθεσης**). Μετά τη θαυμαστή σωτηρία του από την πυρά ο Κροίσος μεταβάλλεται σε κληρονόμο του ελληνικού πνεύματος και σύμβουλο του Κύρου και στη συνέχεια του Καμβύση (γιου και διαδόχου του Κύρου) κι έπειτα χάνεται στην ιστορία, χωρίς να μάθουμε από τον ιστορικό τίποτε για το τέλος του· ίσως γιατί δεν είχε πια ση-

μασία, αφού είχε πληρώσει για την ύβρη του ή, όπως αναφέρει ο Δ. Ν. Μαρωνίτης, «σάμπως η ελληνική σοφία να του χάρισε ένα περίεργο είδος αθανασίας».

Σύγκριση της αγγειογραφίας στη σελ. 26 του σχολικού βιβλίου με το κείμενο του Ηροδότου

Η αγγειογραφία της σελ. 26 του σχολικού βιβλίου έχει θέμα της τον Κροίσο στην πυρά. Ωστόσο διαφοροποιείται από το κείμενο του Ηροδότου, καθώς ακολουθεί μια άλλη, παλαιότερη ίσως, παράδοση (την οποία ακολουθεί και ο λυρικός ποιητής Βακχυλίδης), σύμφωνα με την οποία ο Κροίσος ανέβηκε μόνος του στην πυρά για να καεί και ο Απόλλων παρενέβη για να τον σώσει και τον μετέφερε στη χώρα των Υπερβορείων. Η παραπάνω διαπίστωση γίνεται φανερή από τα ακόλουθα στοιχεία της αγγειογραφίας:

- Ο Κροίσος κάθεται σε θρόνο πάνω σε πολλές στρώσεις κορμών και είναι στεφανωμένος με δάφνινο στεφάνι και όχι αλυσοδεμένος, όπως αναφέρει ο Ηρόδοτος.
- Είναι μόνος του πάνω στην πυρά (στο ηροδότειο κείμενο γίνεται λόγος για επτά παλικάρια των Λυδών που επρόκειτο να καούν μαζί του).
- Κρατάει στο αριστερό του χέρι το σκήπτρο, ενώ με το δεξί του χέρι κάνει σπονδή.
- Ένας υπηρέτης βάζει φωτιά στα ξύλα.

Στην αγγειογραφία λοιπόν γίνεται φανερό πως ο Κροίσος βρίσκεται πάνω στην πυρά ως βασιλιάς των Λυδών και όχι ως αιχμάλωτος (διατηρεί τα διακριτικά του αξιώματός του: θρόνος – σκήπτρο), ενώ το γεγονός πως ο ίδιος κάνει σπονδή και τη φωτιά ανάβει κάποιος αυλικός του δείχνουν πως αυτοβούλως ανέβηκε στην πυρά για να αυτοπυρποληθεί.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ

550-528 π.Χ. Ο Κύρος βασιλιάς των Περσών.

546/547 π.Χ. Ο Κύρος κυριεύει τις Σάρδεις.

Απαντήσεις στις Ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου

1. Στη 2η ενότητα είδαμε τον Κροίσο να διώχνει οργισμένος το Σόλωνα. Πότε άλλαξαν τα συναισθήματά του απέναντι στον Αθηναίο σοφό και κάτω από ποιες συνθήκες;

Τα συναισθήματα του Κροίσου για τον Αθηναίο σοφό άλλαξαν όταν, απογυμνωμένος πια από τα πλούτη και την εξουσία του, αιχμάλωτος του Κύρου, βρέθηκε πάνω στην πυρά. Τότε κατανόησε την αξία και τη σημασία των λόγων του Σόλωνα σχετικά με την αστάθεια της ανθρώπινης ευτυχίας, που δεν μας επιτρέπει να θεωρούμε κανέναν ευτυχισμένο όσο ζει. Έτσι η οργή και η περιφρόνησή του για εκείνον μετατράπηκε σε εκτίμηση, θαυμασμό και σεβασμό. Ο Κροίσος μάλιστα φτάνει στο σημείο να γίνει ο ίδιος φορέας των ιδεών του Σόλωνα και κατ' επέκταση κληρονόμος του ελληνικού πνεύματος που εκείνος εκπροσωπούσε.

2. Ποια σημασία έχει ο οικονομικός παράγοντας (τα πλούτη) στην ιστορία του Ηρόδοτου; Να εντοπίσετε συγκεκριμένα σημεία στην ενότητα και να τα εξηγήσετε.

Ο Ηρόδοτος γενικά δίνει μεγάλη σημασία στον οικονομικό παράγοντα, όπως θα φανεί και παρακάτω σε άλλα κεφάλαια όπου αναφέρεται στη συγκέντρωση και αξιοποίηση λαφύρων από μάχες. Ωστόσο στη συγκεκριμένη ενότητα αυτό που κυρίως προβάλλει είναι πως τα πλούτη δεν αποτελούν επαρκές στοιχείο για την εξασφάλιση της ευτυχίας και συγχρόνως μπορούν να οδηγήσουν τους ανθρώπους στην ύβρη, στη διαφθορά. Έτσι, ο Κροίσος παρά τα πλούτη του δεν μπόρεσε ούτε τον θάνατο του γιου του να αποτρέψει ούτε την κατάλυση του κράτους του. Ο ίδιος μάλιστα βρέθηκε πολύ κοντά στον θάνατο. Επιπλέον τα αμέτρητα πλούτη του (σε συνδυασμό και με τη δύναμη της εξουσίας του) τον οδήγησαν στην αλαζονεία και την ύβρη. Στη συνέχεια, βλέποντας τους στρατιώτες του Κύρου να λεηλατούν την πόλη και να λαφυραγωγούν τα πλούτη του, ο Κροίσος συμβουλεύει τον Κύρο να μην τους επιτρέψει να κάνουν κάτι τέτοιο, γιατί υπάρχει κίνδυνος τα πλούτη να τους διαφθείρουν. Έμμεσα εδώ γίνεται επίσης φανερό πως τα λάφυρα από τις λεηλασίες πόλεων ήταν πηγή πλουτισμού.

3. Πώς δικαιολόγησε το μαντείο τους χρησμούς και σε ποιο συμπέρασμα κατέληξε ο Κροίσος;

Ο Κροίσος, θεωρώντας τον θεό Απόλλωνα υπεύθυνο για τη συμφορά του, έστειλε αντιπροσώπους του στο μαντείο των Δελφών, ζητώντας εξηγήσεις για τον χρησμό

που του έδωσε, ο οποίος, όπως ο ίδιος πίστευε, τον προέτρεπε ουσιαστικά να εκστρατεύσει κατά των Περσών. Η Πυθία όμως δικαιολόγησε τους χρησμούς που είχε δώσει ο θεός στον Κροίσο, στον οποίο και επέβρισε την ευθύνη για τη συμφορά του, με τα ακόλουθα επιχειρήματα:

- Κανείς δεν μπορεί να ξεφύγει από το πεπρωμένο, ούτε ο θεός. Ο Κροίσος λοιπόν ήταν γραφτό να πληρώσει για το έγκλημα του προγόνου του Γύγη· ο θεός Απόλλωνας δεν μπορούσε να αποτρέψει κάτι τέτοιο, παρά μόνο να το καθυστερήσει, πράγμα που έκανε, καθυστερώντας την πτώση του Κροίσου για τρία χρόνια.
- Ο θεός ήταν αυτός που τον έσωσε από την πυρά, γεγονός που δείχνει την εύνοιά του προς εκείνον.
- Όσο για τον χρησμό που του έδωσε, σύμφωνα με τον οποίο, αν εκστράτευε εναντίον των Περσών, θα κατέλυε μεγάλο βασίλειο, δεν έπρεπε να κατηγορεί τον θεό πως τον παραπλάνησε, αφού εκείνος δεν μπόρεσε να ερμηνεύσει σωστά τον χρησμό. Γιατί η φράση «μεγάλο βασίλειο» μπορούσε να σημαίνει το βασίλειο του Κύρου, μπορούσε όμως να σημαίνει και το βασίλειο του ίδιου. Επομένως, αφού δεν κατάλαβε ποιο ήταν το βασίλειο που εννοούσε ο θεός, ούτε καν προβληματίστηκε σχετικά με αυτό, ώστε να στείλει απεσταλμένους του για διευκρινίσεις, υπεύθυνος ήταν αυτός που έδωσε λάθος ερμηνεία και όχι ο θεός.
- Επιπλέον απέτυχε να ερμηνεύσει κι έναν ακόμα χρησμό που του είχε δώσει ο θεός, σύμφωνα με τον οποίο έπρεπε να φοβάται για τον θρόνο του, όταν στον περσικό θρόνο ανέβει ένα μουλάρι, καθώς δεν μπόρεσε να καταλάβει πως το «μουλάρι» αυτό ήταν ο Κύρος, ο οποίος είχε περσική καταγωγή από τον πατέρα του και μηδική από τη μητέρα του.

Έπειτα από την απάντηση αυτή ο Κροίσος κατάλαβε το λάθος του και παραδέχτηκε πως η ευθύνη για το κακό που του συνέβη ήταν δική του, αφού απέτυχε να ερμηνεύσει σωστά τους χρησμούς του θεού.

4. Ο Ηρόδοτος στο κείμενο της ενότητας αυτής χρησιμοποιεί ευθύ και πλάγιο λόγο. Να εντοπίσετε τα σημεία και να συζητήσετε τι πετυχαίνει με την τεχνική αυτή.

Πλάγιος λόγος: – *Κι ο Κύρος, με το που τ' άκουσε ... και τον ρωτούσαν* (I86).

- *τον ρωτούσαν ξανά τι εννοούσε ... τον Κροίσο κι αυτούς που έστησαν μαζί του* (I86).
- *Τότε, λένε οι Λυδοί, ο Κροίσος κατάλαβε ... και άντρας με αρετή* (I87).
- *Κι ο Κύρος τον ενθάρρυνε να λείι χωρίς φόβο ό,τι θέλει* (I88).
- *στέλνει Λυδούς στους Δελφούς μ' εντολή ν' αποθέσουν ... νόμο τους την αχαριστία* (I90).
- *παραδέχτηκε πως το σφάλμα ... κι όχι του θεού* (I91).

Ευθύς λόγος: – «Εκείνος που θα του έδινα ... όλοι οι βασιλιάδες» (I86).

– «Κροίσε, ποιος άνθρωπος σου γύρισε το μυαλό, ... να γίνουν έτσι» (I87).

– «Βασιλιά μου, επιτρέπεις ... το στόμα μου κλειστό;» (I88).

– «Τι βάλθηκε ... βάλθηκαν να ρημάξουν» (I88).

– «Κροίσε, κι αυτό θα το έχεις ... θα χρειαστείς» (I90).

– «Το πεπρωμένο είναι αδύνατο ... και ζούσε με την αφέντρα του» (I91).

Με την εναλλαγή πλάγιου και ευθύ λόγου ο Ηρόδοτος πετυχαίνει να δώσει ποικιλία στην αφήγησή του, ενώ ο ευθύς λόγος προσφέρει ζωντάνια, αμεσότητα και δραματικότητα. Επίσης η χρήση του ευθύ λόγου στις περιπτώσεις που μιλάει ο Κροίσος προβάλλει πιο άμεσα τη μεταστροφή του αλλά και το γεγονός πως ο ίδιος πια γίνεται φορέας και κληρονόμος του ελληνικού πνεύματος που εκπροσωπεί ο Σόλων.

5. Ο Κροίσος ενώ βρίσκεται στην πυρά απευθύνεται στον Απόλλωνα ζητώντας τη βοήθειά του. Στην προσευχή αυτή ο Ηρόδοτος ακολουθεί ένα παραδοσιακό μοτίβο που το βρίσκουμε και στα ομηρικά έπη. Να συγκρίνετε την προσευχή από την *Ιλιάδα* που σας δίνεται παρακάτω με την προσευχή του Κροίσου (στη μορφή και στο περιεχόμενο) και να αποδώσετε με δικά σας λόγια το μοτίβο αυτό.

Συγκρίνοντας τις δύο προσευχές διαπιστώνουμε πως και οι δυο ακολουθούν το ίδιο μοτίβο: επίκληση του θεού – ευγενική υπενθύμιση των προσφορών προς αυτόν (με υποθετικές προτάσεις) – διατύπωση του αιτήματος (η ικανοποίηση του αιτήματος της προσευχής από τον θεό προβάλλει ως ανταπόδοση στις προσφορές που έχει δεχτεί ο θεός από αυτόν που προσεύχεται). Ως προς τη μορφή διαφοροποιούνται στο ότι η προσευχή του Κροίσου είναι δοσμένη σε πλάγιο λόγο, ενώ του Χρύση σε ευθύ, ενώ ως προς το περιεχόμενο ο Κροίσος ζητά από τον θεό να τον γλιτώσει από τον θάνατο στην πυρά, ενώ ο Χρύσης ζητά να τιμωρήσει ο θεός τους Δαναούς για το κακό που του έκαναν (στην πρώτη λοιπόν έχουμε επίκληση του Απόλλωνα ως σωτήρα και στη δεύτερη ως τιμωρού). Επίσης στην προσευχή του Κροίσου απουσιάζει η προσφώνηση του θεού με εκφράσεις που δείχνουν τη δύναμή του, η οποία υπάρχει στην προσευχή του Χρύση (*ασημοδόξαρε, που κυβερνάς τη Χρύσα*).

Το παραδοσιακό μοτίβο που ακολουθούν και οι δύο προσευχές έχει την ακόλουθη μορφή:

- Επίκληση του θεού (μπορεί και προσφώνησή του με εκφράσεις που δηλώνουν τη δύναμή του).
- Ευγενική υπενθύμιση προσφορών προς τον θεό.
- Διατύπωση αιτήματος.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Να συμπληρώσετε τα κενά με τις λέξεις που σας δίνονται (αφού τις βάλετε στο σωστό τύπο, συμπληρώνοντας και τα άρθρα). Κάποιες λέξεις θα τις χρησιμοποιήσετε πάνω από μία φορά, ενώ μία περισσεύει:

Παρακολουθήσαμε στην ενότητα αυτή τον *Κροίσο* να χάνει *θρόνο και πλούτη* και να οδηγείται στην *πυρά* αιχμάλωτος του *Κύρου*. Τότε, θα κατανοήσει τα λόγια του *Σόλωνα* και θα φωνάξει το *όνομά του*. Ο *Κύρος*, μόλις μαθαίνει τι είχε συμβεί, αποφασίζει να *χαρίσει τη ζωή* στον *Κροίσο*. Θα χρειαστεί όμως η *παρέμβαση του Απόλλωνα* για να *σβήσει η πυρά* και να *σωθεί ο Κροίσος*. Αργότερα ο *Κροίσος* θα *στείλει ανθρώπους στο μαντείο των Δελφών* πιστεύοντας πως ο θεός *Απόλλωνας* είναι *υπεύθυνος* για τη *συμφορά του*. Η *απάντηση της Πυθίας* θα τον κάνει να *συνειδητοποιήσει* ότι η *ευθύνη* είναι δική του.

Απαντήσεις στα θέματα για συζήτηση – διαθεματικά σχέδια εργασίας – δραστηριότητες

1. «Κυκλική αντίληψη της ανθρώπινης μοίρας και της ιστορίας»: Να συζητήσετε το θέμα, αφού διαβάσετε και το κείμενο που ακολουθεί (στη σελ. 30 του σχολικού βιβλίου). Σήμερα διατηρείται αυτή η αντίληψη; Θυμηθείτε παροιμιακές εκφράσεις όπως «του κύκλου τα γυρίσματα» ή «έχει ο καιρός γυρίσματα» και σε ποιες περιπτώσεις λέγονται.

Η κυκλική αντίληψη της ανθρώπινης μοίρας και της ιστορίας απορρέει από την αντίληψη για την αστάθεια που χαρακτηρίζει τα ανθρώπινα πράγματα. Κατά τον Ηρόδοτο η αστάθεια αυτή οφειλόταν στην παρέμβαση των θεών στη ζωή των ανθρώπων (το *φθονερό θείο*) και στην τύχη. Έτσι στη ζωή των ανθρώπων η ευτυχία εναλλάσσεται συνεχώς με τη δυστυχία. Αυτό έγινε φανερό και στην περίπτωση του Κροίσου: απέκτησε αμέτρητα πλούτη και μεγάλη εξουσία, ήρθε όμως κάποια στιγμή που τα έχασε όλα. Έχοντας μάθει λοιπόν, αφού έπαθε ο ίδιος, κι έχοντας κατανοήσει την ανθρώπινη μοίρα, συμβουλεύει τον Κύρο να μην ξεχνά πως είναι κι αυτός άνθρωπος κι επομένως υπόκειται κι αυτός στην αστάθεια που χαρακτηρίζει τα ανθρώπινα πράγματα. Και πράγματι, στην εκστρατεία κατά των Μασσαγετών, η

καλή τύχη που μέχρι τότε συνόδευε τον Κύρο, θα τον εγκαταλείψει, και ο ίδιος θα σκοτωθεί.

Θεωρώντας τον άνθρωπο υποκείμενο των ιστορικών γεγονότων και εξελίξεων η κυκλική αντίληψη για την ανθρώπινη μοίρα μεταφέρεται και στην ιστορία (κυκλική πορεία πόλεων, αυτοκρατοριών κ.λπ.).

Και σήμερα όμως υπάρχει η αντίληψη για την αστάθεια των ανθρώπινων πραγμάτων, καθώς στη ζωή των ανθρώπων εξακολουθούν να εναλλάσσονται η ευτυχία και η δυστυχία, η χαρά κι ο πόνος, οι καλές και οι κακές στιγμές. Γι' αυτό και στην εποχή μας χρησιμοποιούνται εκφράσεις όπως «του κύκλου τα γυρίσματα» ή «έχει ο καιρός γυρίσματα» ή «θα γυρίσει ο τροχός» που μπορεί να τις ακούσουμε είτε ως παρηγοριά ή ελπίδα σε άσχημες περιόδους είτε ως απάντηση στη βεβαιότητα, στην αλαζονεία και την έπαρση κάποιων ανθρώπων.

2. Να καταγράψετε τις αντιλήψεις του Ηροδότου για το ρόλο του θείου και της μοίρας στη ζωή του ανθρώπου (από τις ενότητες που διδαχτήκατε) και να τις συγκρίνετε με τις αντίστοιχες αντιλήψεις στην *Οδύσσεια* (στους στίχους που σας δίνονται στη σελ. 30 του σχολικού βιβλίου), εντοπίζοντας κοινά σημεία και διαφορές. Για παράδειγμα: τι ζητάει ο άνθρωπος από το θεό, τι περιμένει ο θεός από τον άνθρωπο, πώς «επικοινωνούν» μεταξύ τους κτλ. Υπάρχουν κοινά στοιχεία με τη χριστιανική θρησκεία ή και με άλλες θρησκείες που τυχόν γνωρίζετε;

Οι αντιλήψεις του Ηροδότου σχετικά με τον ρόλο του θείου και της μοίρας στη ζωή του ανθρώπου (στις μέχρι τώρα ενότητες) διαγράφονται ως εξής:

- Οι θεοί επεμβαίνουν στη ζωή των ανθρώπων έμμεσα, μέσα από χρησμούς και όνειρα, ή και άμεσα, όπως στην περίπτωση της σωτηρίας του Κροίσου από τον Απόλλωνα (I34, I90, I91, I87). Ωστόσο αυτό δεν σημαίνει πως ο άνθρωπος είναι εντελώς ανεύθυνος: ο Κροίσος προειδοποιήθηκε από τον Σόλωνα, αλλά εκείνος αγνόησε και περιφρόνησε τις συμβουλές του – πήρε την απόφαση να εκστρατεύσει κατά των Περσών, απόφαση που στάθηκε καταστροφική για τον ίδιο, ερμηνεύοντας εσφαλμένα σχετικό χρησμό του Απόλλωνα – ο Κύρος ακούγοντας τη διήγηση του Κροίσου για τη συνομιλία του με τον Σόλωνα αλλάζει στάση απέναντί του.
- Οι θεοί φθονούν την υπερβολική ευτυχία και δύναμη των ανθρώπων που πάει να ξεπεράσει τα ανθρώπινα μέτρα και τους οδηγεί στην ύβρη (στην αλαζονεία) και παρεμβαίνουν δραστικά με σκοπό να αποκαταστήσουν την ηθική τάξη (κόρος [υπερβολή] → ύβρη [αλαζονική συμπεριφορά] → νέμεση [θεϊκή οργή] → τίση [θεϊκή τιμωρία]) (I32).

- Η σχέση θεού-ανθρώπων χαρακτηρίζεται από την αρχή της ανταπόδοσης: οι άνθρωποι θεωρούν πως με τις διάφορες προσφορές τους προς τους θεούς τους υποχρεώνουν να τους κάνουν αντίχαρη, ικανοποιώντας τα αιτήματά τους (προσευχή Κροίσου, I87).
- Άνθρωποι και θεοί επικοινωνούν μεταξύ τους μέσα από χρησμούς ή όνειρα (όπου οι θεοί αποκαλύπτουν τη βούλησή τους ή προειδοποιούν) και μέσα από την προσευχή (I34, I87, I90, I91).
- Κανείς δεν μπορεί να ξεφύγει από το πεπρωμένο, από τη μοίρα του· το πεπρωμένο είναι ακόμα και πάνω από τους θεούς (η ιστορία του Αδράστου, I91).

Συγκρίνοντας τις αντιλήψεις αυτές με εκείνες στα αποσπάσματα από την αραψωδία της *Οδύσσειας* διαπιστώνουμε πως σε γενικές γραμμές συμφωνούν. Και στην *Οδύσσεια* (α36) τονίζεται η ευθύνη των ανθρώπων για τις πράξεις τους. Τα λόγια μάλιστα του Δία για την τάση των ανθρώπων να ρίχνουν την ευθύνη για τη συμφορά που τους βρίσκει στους θεούς μάς φέρνουν στον νου τον Κροίσο, που θεώρησε υπεύθυνο για την πτώση του τον Απόλλωνα, αλλά στο τέλος παραδέχτηκε πως η ευθύνη βάρυνε τον ίδιο, καθώς παρερμήνευσε τον χρησμό του θεού. Επίσης στους στίχους από την *Οδύσσεια* (α69, α75) είναι φανερή η σχέση ανταπόδοσης ανάμεσα στους θεούς και τους ανθρώπους· οι άνθρωποι προσφέρουν στους θεούς θυσίες κι αυτοί με τη σειρά τους ως αντίχαρη είναι υποχρεωμένοι να τους βοηθούν σε δύσκολες στιγμές και να ικανοποιούν τα αιτήματά τους. Ως προς την επικοινωνία ανθρώπων-θεών στην *Οδύσσεια* όμως αναφέρεται μόνο η προσφορά θυσιών προς τους θεούς.

Τις προσφορές προς τον Θεό τις βρίσκουμε και στη χριστιανική θρησκεία· π.χ. το άναμμα λαμπάδων, το κάψιμο του λιβανιού, τα τάματα, οι δωρεές για την αγιογράφηση ή την οικοδόμηση ναών κ.λπ. Σε πολλές από αυτές τις προσφορές υπάρχει η έννοια της ανταπόδοσης· η πρόθεση δηλαδή να «υποχρεώσουμε» με την προσφορά μας τον Θεό να ικανοποιήσει το αίτημά μας. Τις προσφορές προς τον θεό βρίσκουμε και σε άλλες θρησκείες, για παράδειγμα, τον ινδουισμό. Κοινό επίσης στοιχείο των διαφόρων θρησκειών είναι η προσευχή ως μέσο επικοινωνίας με τον Θεό. Στον ισλαμισμό επίσης βρίσκουμε την πίστη στο κισμέτ, στη μοίρα δηλαδή, στο πεπρωμένο.

3. α. Ο Ηρόδοτος οργανώνει το υλικό της ιστορίας του «προσωποκεντρικά».

Μπορείτε να εξηγήσετε τον όρο με παραδείγματα από το I βιβλίο;

β. Πώς οργανώνεται η ύλη στο βιβλίο της ιστορίας σας ή σε άλλα βιβλία που γνωρίζετε;

γ. Με βάση τα παραπάνω να συζητήσετε στην τάξη τη σχέση της οργάνωσης του υλικού με τις αντιλήψεις του ιστορικού για την ιστορία.

α. Ο Ηρόδοτος οργανώνει το υλικό της ιστορίας του «προσωποκεντρικά», δηλαδή παρουσιάζει τη δράση επώνυμων προσώπων που καθόρισαν τις ιστορικές εξελίξεις. Έτσι, η αφήγησή του ξεκινά με τον Κροίσο, παρουσιάζοντας την πορεία του από την άνοδο στην πτώση, καθώς θεωρεί την επεκτατική πολιτική του, και πιο συγκεκριμένα την υποδούλωση των ελληνικών μικρασιατικών πόλεων, πρωταρχική αιτία της ελληνοβαρβαρικής σύγκρουσης, που αποτελεί το κεντρικό θέμα του έργου του. Μετά την πτώση του Κροίσου περνά σ' ένα άλλο καθοριστικό για τις εξελίξεις πρόσωπο, τον Κύρο, ιδρυτή του περσικού κράτους, που ακολουθεί παρόμοια επεκτατική πολιτική και διατηρεί το καθεστώς υποδούλωσης των ελληνικών μικρασιατικών πόλεων, οι οποίες μετά την κατάλυση του λυδικού κράτους πέρασαν στην κυριαρχία του.

Για τον Ηρόδοτο γίνεται φανερό πως οι ιστορικές εξελίξεις προκύπτουν από τη δράση συγκεκριμένων επώνυμων προσώπων. Με βάση λοιπόν αυτή την αντίληψη οργανώνει και ανάλογα το υλικό του, δηλαδή «προσωποκεντρικά».

β. Το βιβλίο ιστορίας της Α' Γυμνασίου οργανώνει την ύλη του κατά χρονολογικές περιόδους.

γ. Από τα παραπάνω γίνεται φανερό πως η οργάνωση του υλικού σχετίζεται άμεσα με το πώς αντιλαμβάνεται ο ιστορικός την ιστορία, το ιστορικό γεγονός (πώς προκύπτουν τα ιστορικά γεγονότα – ποιοι παράγοντες καθορίζουν ή επηρεάζουν περισσότερο τις ιστορικές εξελίξεις κ.λπ.). Έτσι, για παράδειγμα, η αντίληψη του Ηροδότου πως η ιστορία είναι δημιουργία της δράσης επώνυμων προσώπων είχε ως αποτέλεσμα την προσωποκεντρική οργάνωση της *Ιστορίας* του. Αντίθετα, αν κάποιος ιστορικός θεωρούσε τον οικονομικό παράγοντα καθοριστικό για την πορεία της ιστορίας, θα οργάνωνε το υλικό του με τέτοιο τρόπο, ώστε να προβάλλεται ο παράγοντας αυτός και οι επιδράσεις του.

4. Ο Ηρόδοτος στο κεφ. 87 μας στέλνει ένα αντιπολεμικό μήνυμα. Πόσο επίκαιρο είναι σήμερα; Έχετε συναντήσει αντιπολεμικά μηνύματα στη λογοτεχνία ή την τέχνη; Συγκεντρώστε τα και οργανώστε μία έκθεση (ζωγραφικής, βιβλίου ή αφίσας που θα κατασκευάσετε εσείς με τέτοια μηνύματα) με θέμα την καταδίκη του πολέμου.

Το αντιπολεμικό μήνυμα του Ηροδότου στο κεφ. 87, μέσα από το οποίο προβάλλει ο παραλογισμός του πολέμου, εξακολουθεί και σήμερα να είναι επίκαιρο, καθώς και στις μέρες μας υπάρχουν πολεμικές εστίες σε διάφορα μέρη του πλανήτη: π.χ. Ιράκ, Αφρική κ.λπ.

Η καταδίκη του πολέμου εμφανίζεται συχνά ως θέμα στη λογοτεχνία αλλά και σε άλλες μορφές τέχνης. Για παράδειγμα, λογοτεχνικά έργα με αντιπολεμικό μήνυμα είναι *Η ζωή εν τάφω* του Στρατή Μυριβήλη, *Το νούμερο 31328* του Ηλία Βενέζη, τα *Ματωμένα Χώματα* της Διδώς Σωτηρίου, *Πολεμική ιστορία* και *Το ποτάμι* του Αντώνη Σαμαράκη, *Το ημερολόγιο της Άννας Φρανκ*, *Λυσιστράτη* και *Ειρήνη* του Αριστοφάνη, *Εκάβη*, *Τρωάδες* του Ευριπίδη κ.ά. Στη ζωγραφική ο πιο γνωστός αντιπολεμικός πίνακας είναι η *Γκουέρνικα* του Πικάσο, ενώ πολλές είναι οι αντιπολεμικές κινηματογραφικές ταινίες: π.χ. *Ο Τζόνι πήρε το όπλο του*, *ο Ελαφοκνηγός*, *Αποκάλυψη τώρα* κ.ά.

5. Ο Ηρόδοτος δίνει μεγάλη σημασία στα ποτάμια: ο Κροίσος καταστράφηκε αφού πέρασε ένα ποτάμι, το ίδιο και ο Κύρος. Στην αρχαία Ρώμη η διάβαση του Ρουβίκωνα από τον Καίσαρα άλλαξε τη μορφή του ρωμαϊκού κράτους. Το ποτάμι έχει επίσης συμβολικό χαρακτήρα (π.χ. συμβολίζει το πέρασμα στον «άλλο κόσμο»). Συγκεντρώστε κι άλλες τέτοιες περιπτώσεις από τα μαθήματά σας ή από άλλη πηγή και συζητήστε το θέμα.

- Η μάχη στον Γρανικό ποταμό, με την οποία έληξε νικηφόρα η α' φάση της εκστρατείας του Μ. Αλεξάνδρου κατά των Περσών, που σήμανε την αρχή για την κατάλυση του περσικού κράτους που θα ακολουθούσε.
- Η διάβαση του Σαγγάριου ποταμού το 1921 από τις ελληνικές δυνάμεις με την οποία ξεκίνησε η αντίστροφη μέτρηση για την κατάρρευση του ελληνικού μετώπου στη Μικρά Ασία.
- Ο ποταμός Αχέροντας στην Ήπειρο. Από εκεί πίστευαν στην αρχαιότητα ότι μεταφέρονταν οι ψυχές των νεκρών με βάρκα στον Άδη.

Λαμβάνοντας υπόψη και τα παραπάνω παραδείγματα, βλέπουμε πως το ποτάμι έχοντας αρχικά τη σημασία του γεωγραφικού ορίου απέκτησε και μια άλλη συμβολική σημασία: συμβολίζει το οριακό σημείο που σηματοδοτεί σημαντικές, καθοριστικές αποφάσεις ή αλλαγές.

Συμπληρωματικές ερωτήσεις*

1. Με ποια βασική ιδέα της ενότητας του Ηροδότου που διδαχτήκατε συμπιπτουν οι απόψεις που εκφράζονται από τον Οδυσσέα και τον Χορό στα κείμενα που ακολουθούν;

*Κανένα εγώ δεν ξέρω· όμως με πιάνει
θλίψη γι αυτόν τον έρμο, ας είναι εχθρός
μου,*

που συμφορά φριχτή τον έχει ζώσει.

*Γιατί δεν συλλογιέμαι τη δική του
μόνο την τύχη, μα και τη δικιά μου,
για και το βλέπω ξάστερα πως άλλο
τίποτα οι ζωντανοί δεν είμαστε, μονάχα
κούφιας σκιές, φαντάσματα κι αγέρας.*

Σοφοκλής, *Αίας*, στ. 143-150,
μτφρ. Τάσος Ρούσσο

*πάντα η αστροπλούμιστη νύχτα δε
μένει,*

*ούτε κι οι αντίμαχες μοίρες του αν-
θρώπου,*

ούτε τα πλούτη, μα πέταξαν

με μιας και πάνε,

*και πίσω τόνα 'πο τ' άλλο ακλουθούν
τα χαροκόπια κι οι στέρησες.*

Σοφοκλής, *Τραχίνιες*, στ. 132-136,
μτφρ. Ι. Γρυπάρης

2. Η Εκάβη στον θρήνο της κάνει κάποιες διαπιστώσεις για την ευτυχία. Να τις σημειώσετε και να βρείτε ποιες από αυτές θα ταίριαζαν και στην περίπτωση του Κροίσου.

*Ω! σπίτια και παλάτια ευτυχησμένα
κάποιον καιρό, κι ω! Πρίαμε, πατέρα
τόσων λαμπρών παιδιών, με τόσα πλούτη
κι εγώ η γριά μητέρα τους, στ' αλήθεια
πώς φτάσαμε στο τίποτα, την πρώτη
χάνοντας αρχοντιά μας. Με περφάνια
φουσκώνουμε όλοι, μόλις μας φωνάξουν
«αφέντη» μες στα πλούσια σπιτικά μας
ή μες στους δρόμους οι πολίτες. Όμως
τίποτα δεν αξίζουν τούτα, μόνο
της γλώσσας κανησιές είναι και κούφιας
φροντίδες του μυαλού. Να λογαριάζεις
ευτυχημένο εκείνον που περνάει
με δίχως συμφορές την κάθε μέρα.*

Ευριπίδης, *Εκάβη*, στ. 615-647,
μτφρ. Τάσος Ρούσσο

* Οι απαντήσεις στις Συμπληρωματικές ερωτήσεις βρίσκονται στο τέλος του βιβλίου.

